

VĀCBALTIEŠU UN LATVIEŠU MŪZIKAS SAKARI

DZIESMU ROTA DZIEDĀTĀJTAUTAI: KRIEVIJAS VĒSTURES EPIZODE, HERDERA TRADĪCIJA UN BALTIJAS NACIONĀLISMA UZPLAUKUMS

Kevins K. Kārness (*Kevin C. Karnes*)¹

Tulkojums – Maija Sīpola

1871. gada 21. aprīlī latviešu pedagogs un komponists Jānis Cimze (1814–1881) publicēja rakstu evaņģēliski luteriskās baznīcas laikrakstā *Latviešu Avīzes*, lai paziņotu, ka tuvākajā laikā Krievijai piederošās Vidzemes *gubernas* grāmatnīcās parādīsies jauns četrbalsīgu kordziesmu krājums. Tā nosaukums būs *Dziesmu rota*.² Izdevuma iecere dzima divus gadus agrāk – Turaidas skolotāju konferences diskusijās, kur vairāki dalībnieki sūrojās, ka novados topošajām kora biedrībām trūkst piemērotu laicīgo dziesmu. Pēc konferences 1869. gada vasarā J. Cimze sāka darbu pie krājuma, kas būtu noderīgs skolotājiem. Meklējot atbilstošu mūziku, viņš pārskatīja Frīdriha Zilhera (*Silcher*), Franča Vilhelma Abta (*Abt*), Johana Ābrahama Pētera Šulca (*Schulz*) u. c. komponistu dziesmu krājumus – skaņdarbus, kas iemiesoja 19. gadsimta pirmās puses vācu koru kustībai raksturīgo *cēlās vienkāršības* ideālu.³

Kad mūzikas materiāls bija izraudzīts, J. Cimzem atlika pārtulkot vācu tekstus latviešu valodā, kurā runāja vairums Vidzemes zemnieku.

Laikposmā starp 1869. un 1870. gada vasarām, strādājot pie iecerētā krājuma, J. Cimze sāka plašāk izprast iesāktā darba kultūrvēsturisko nozīmi. Pāris gadus vēlāk, atskatoties uz neparedzētajām izmaiņām *Dziesmu rotas* projekta īstenojumā, viņš atcerējās:

*Par dseedaschanas beedribu waijadsibahm Turraidâ şarunnajotees, Widssemmes skohlmeistaru şapulze 1869. gaddâ pahrleezinajahs, ka bes ihpaşchas dseeşmu grahmatas newarroht istikt. Aiskraukles draudses-skohlmeistara, Bankina kunga, padohmu peeņemdami, wişşi şaweenojahs preekşch muhşu dseedatajeem derrigas Wahzeeşchu laizigas dseeşmas şalaşşiht, un man peeşuhtiht, lai warretu driķķeht. Pirmajs gads aisgahja ar şalaşşişchanu un norakstişchanu. Şcho darbu usņehmees nahkamâ şapulzê 1870. gaddâ kahdas 50 dseeşmas warreju preekşchâ likt. Bet te nu arr atsinnahm, ka darbs tik puşşê darrihts. Jo, kâ bij palikt ar Latweeşchu tautas-dseeşmahm? Wai tahs bij pawişşam ja-atmett, kâ tauta patti darrijuşi? Wai jausņemm tahdas paşchas plikkas un kailas weenâ balşâ dseedamas, kâ wezzâ laikâ dseedaja? Wai gaidiht, kamehr kahdam wehl nesinnamam komponistam patikşşees wiņņas us 4 balşim şalikt? Bija redsams, ka pehz mas gaddeem nebuhs no Latw. wezzem meldiņeem ne şmakkas. Te newarreja kawetees.*⁴

Saņēmis 1870. gada konferencē klātesošo vienkāršīgu atbalstu *Dziesmu rotas* projekta paplašināšanai, J. Cimze pievērsās uzdevumam, kādu vēl neviens Krievijai piederošajā Baltijā nebija mēģinājis risināt: reģiona

¹ Raksta sākotnējā versija publicēta žurnālā *Journal of the Royal Musical Association*, 2005. gada 2. numurā (130. sēj.), 197.–235. lpp. Tulkojumam saglabāts sākotnējai versijai raksturīgais literatūras atsauču noformējums. – *Red. piezīme.*

² Jānis Cimze, *Dsesmu rohta jauneklēem un wilreem (Preekşchrunas weetâ)* // *Latviešu Avīzes / Baznīcas un skolas ziņas.* – 1871 / 21. aprīlis, 33.–35. lpp.
20. gadsimta 20. gados veiktās ortogrāfijas reformas gaitā latviešu valodā iepriekš lietoto vācu pareizrakstības sistēmu aizstāja modificēta romāņu ortogrāfija, līdzīga tai, kāda valdīja daudzās citās Eiropas valodās (piemēram, *Latweeschu* vācu ortogrāfijā, *Latviešu* modificētajā romāņu sistēmā). Šajā rakstā es sniedzu visus īpašvārdus un dažādu izdevumu nosaukumus modernajā rakstībā, taču pārējos citātos saglabāju pieraksta formu, kāda tā bijusi oriģinālavotā. Visi datumi minēti atbilstoši Jūlija (*vecā stila*) kalendāram.

³ Karls Dālhauzs (*Carl Dahlhaus*), *Nineteenth-Century Music* / trans. J. Bradford Robinson (Berkeley and Los Angeles, 1989); sk. 108. lpp. Detalizētu šīs kustības (īpaši tās spilgtāko personību un politisko īpatnību) raksturojumu sk. Dītera Dīdīnga (*Dieter Düdīng*) pētījumā *Organisierter gesellschaftlicher Nationalismus in Deutschland (1808–1847): Bedeutung und Funktion der Turner- und Sängervereine für die Nationalbewegung* (Munich, 1984). Šīs kustības estētiskos ideālus aplūkojis Deivids Gremits (*David Gramit*) darbā *Cultivating Music: The Aspirations, Interests, and Limits of German Musical Culture, 1770–1848* (Berkeley and Los Angeles, 2002), III un IV nodaļā, kā arī Karls Dālhauzs (*Carl Dahlhaus*) pētījumā *Nineteenth-Century Music*, 47.–48. un 105.–111. lpp.

⁴ Jānis Cimze, *Dziesmu rota jauneklēm un vīriem* (Leipciga, 1872), 2. d., 125. lpp.

⁵ Lai gan krievu tautasdziesmu apdaru pirmais krājums – Nikolaja Aleksandroviča Ljova *Sobraniye narodnikh russkikh pesen s ikh golosami* ar Johana Gotfrīda Prača (*Johann Gottfried Pratsch*, dz. Jans Bogumirs Pračs, Krievijā arī Ivans Pračs) klavierpavadījumiem – tika publicēts jau 1790. gadā, šķiet, ka ne J. Cimze, ne viņa baltiešu laikabiedri šo darbu nepazina. Par N. Ljovu un viņa krājumu sk. Ričarda Taruskina (*Richard Taruskin*) darbu *N. A. Lvov and the Folk // Defining Russia Musically: Historical and Hermeneutical Essays* (Princeton, 1997), 3.–24. lpp.

⁶ Jau pēc J. G. Herdera nāves publicētajā darbā *Stimmen der Völker in Liedern* (1806) redzam, ka autors izmantojis līdzīgu analogiju, lai raksturotu savu nepatiku pret mēģinājumiem noteikt tautasdziesmu (*Feldblume*) estētisko vērtību pēc tiem pašiem kritērijiem, kas izmantoti jaunradītā mūzikā vai dzejā: *Ich sah leider beim ersten Theil welche armselige Gestalt die gute Feldblume mache, wenn sie nun im Gartenbeet des weissen Papiers dasteht und vom honetten Publicum durchaus als Schmuck- und Kaiserblume beäuglet, zerflückt und zergliedert werden soll, wie gern und inständig sie dieses verbäte!* – Sk. 71. lpp. J. G. Herdera darbā *Stimmen der Völker in Liedern // Herders sämtliche Werke*, Bd. 16 (Stuttgart und Tübingen, 1852).

⁷ Pēcpadomju periodā nav publicēts neviens detalizēts pētījums par Jāni Cimzi vai viņa darbu; īss biogrāfisks pārskats ietverts izdevumā *Latviešu rakstniecība biogrāfijās* Anitas Rožkalnes redakcijā (Rīga, 2003), 124.–125. lpp. Starp padomju laika pētījumiem var minēt Jēkaba Vitoliņa un Lijas Krasinskas grāmatu *Latviešu mūzikas vēsture I* (Rīga, 1972; sk. īpaši 171.–178. lpp.); Lidijas Lūses rakstu *Jānis Cimze un viņa laikmets // Latviešu mūzika*, 6 (1967), 127.–144. lpp.; Dzidras Bērziņas rakstu *Jānis Cimze // Latviešu mūzika*, 10 (1973), 90.–109. lpp.; Jēkaba Vitoliņa *Istoricheskie korni muzikal'noy kul'turi Sovetskoy Latvii // Muzikal'naya kul'tura Latviiysoy SSR*, Arvīda Darkevica un Jēkaba Vitoliņa red. (Maskava, 1976), 7.–47. lpp.; Nilsa Grīnfelda *Istoriya latvišskoy muziki* (Maskava, 1978), īpaši 13.–15. lpp.

⁸ Edvards K. Tādens (*Edward C. Thaden*), *Russia's Western Borderlands, 1710–1870* (Princeton, 1984); sk. 98. lpp. Citi būtiski Baltijas 18. un 19. gs. vēstures pētījumi angļu valodā – Deivida Kērbija (*David Kirby*) *The Baltic World 1772–1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change* (London and New York, 1995) un *Russification in the Baltic Provinces and Finland*,

vietējo iedzīvotāju – latviešu – dziedāto tautas melodiju vākšanai un harmonizācijai.⁵ 1872. gadā *Dziesmu rota* tika izdota Leipcigā divās daļās. Aizguvis ideju no Johana Gotfrīda Herdera darba *Stimmen der Völker in Liedern*, J. Cimze pirmo daļu, kas ietvēra F. Zilhera, F. Abta un citu vācu komponistu laikmetīgās dziesmas, nosauca par *Dārza puķēm*. Otro daļu, kurā bija sakārtotas 86 latviešu tautasdziesmu melodijas J. Cimzes un dažu viņa Vidzemes kolēģu četrbalsīgā aranžējumā, viņš nosauca par *Lauka puķēm*.⁶

Dziesmu rota, kas nākošajās desmitgadēs kļuva par vienu no būtiskākajiem tekstiem Baltijas nacionālisma vēsturē, bija gan sarežģītu, gan unikālu vēsturisku apstākļu radīta. Rietumos mazpazīstamā *Dziesmu rotas* izcelsme, tāpat kā tās veidotāja dzīvesstāsts, ko izkropļojuši padomju laika komentētāji, ir spilgta liecība 19. gadsimta vidus un beigu kultūrdinamikai reģionā, kas atradās gandrīz blakus netālās nākotnes revolucionārajiem satricinājumiem – visas impērijas pārveidotājiem.⁷ J. Cimze dzimis Baltijas Vidzemes guberņā, kas tolaik piederēja Krievijai; krievu birokrāti un intelektuāļi uzskatīja šo provinci par *pašnodrošinātu un vācisku pasauli, kurā ne vienmēr ir spēkā Krievijas normas* (kopš 11. gadsimta to pārvaldīja vācu muižniecība);⁸ jaunībā viņš vienu mācību gadu (1838/39) pavadīja Berlīnē, kur studēja teoloģiju universitātē, kā arī kompozīciju un pedagogiju pie Ludviga Kristiāna Erka (*Erk*; 1807–1883).⁹ L. K. Erks, tāpat kā pirms viņa Hanss Georgs Nēgeli (*Nägeli*), bija Šveices izglītības teorētiķa Johana Heinriha Pestaloci (*Pestalozzi*) sekotājs, un, līdzīgi kā H. G. Nēgeli, uzskatīja, ka kordziedāšana ir būtiska bērnu un pieaugušo morālās audzināšanas sastāvdaļa. Berlīnē pamatīgi apguvis sava skolotāja pedagoģiskās un estētiskās idejas, J. Cimze 1839. gadā atgriezās Baltijā, kur evaņģēliski luteriskās baznīcas paspārnē nodibināja pirmo Vidzemes skolotāju semināru (Valmierā), kļūstot par tā direktoru.¹⁰ Šeit viņš sastapās ar garīgo kultūru, kas bija pārsteidzoši piemērota L. K. Erka kordziedāšanas metožu lietojumam klasē. Drīzumā J. Cimze atklāja, ka vācbaltiešu luterāņu draudzes locekļi, kas kopš Reformācijas kontrolēja praktiski visu kultūras dzīvi reģionā, nesen paši bija sākuši kampaņu kordziedāšanas popularizācijai latviešu zemnieku vidū cerībā aizstāt tradicionālos pagāniskos ticējumus un rituālus ar *modernākiem* – vācu kristiešiem raksturīgiem. J. Cimzes vadītais Valmieras skolotāju seminārs, kuru 1849. gadā pārvietoja uz Valku, drīz vien guva ievēribu kā nozīmīgākais kordirģentu izglītības centrs visā Baltijā.

Tomēr, kaut arī J. Cimzes studijas Berlīnē, viņa darbs Valmierā un Valkā liecina par piesliešanos F. Zilhera, J. Ā. P. Šulca un F. Abta virzienam, 1869.–1870. gada notikumi atspoguļo citu strāvojumu Baltijas kultūrvides dialogā, kas pamazām kļuva arvien izteiktāks. Zīmīgi, ka vienlaikus ar dažu vācbaltiešu mācītāju centieniem popularizēt vācu kormūziku kā morāli pacilājošu alternatīvu latviešu tradicionālajām dziesmām un dziedāšanas veidam citi, arī vācbaltieši, aizrautīgi strādāja, lai savāktu un saglabātu latviešu tautasdziesmu tekstus. Vēl vairāk, daudzi no vācējiem savus pseidoetnogrāfiskos pūliņus ietēra J. G. Herdera kultūras kritikas

daiļrunīgajā valodā. Līdz ar Baltijas – Krievijas kultūrdialoga liberalizāciju, kas sekoja Aleksandra II nākšanai pie varas 1855. gadā, arī saujiņa latviešu sāka nodarboties ar tautasdziesmu vākšanu, un drīzumā neliela, bet pastāvīgi augoša latviešu kultūras aktivistu kopa savā radošajā darbībā pavērsa J. G. Herdera kultūras dialoga principus rakursā, kas pārsteidza viņu vidū dzīvojošos vācbaltiešus. Skaidri paužot prasību pēc *nacionālās* pašnoteikšanās un bruņojušies ar kultūras artefaktiem, kas šo prasību pamatoja (te daļēji jāpateicas pusgadsimtu ilgajiem vācbaltiešu etnogrāfiskajiem pētījumiem), J. Cimzes laikabiedri latvieši arvien kuplākā skaitā sāka pieprasīt vienlīdzību ar saviem vācu kungiem – vispirms kultūrā un pēc tam arī politikā.

Dziesmu rota, šķiet, ir dokuments, kas vislabāk atspoguļo baltiešu kultūras aktivistu pirmās paaudzes centienus – arī pirmsrevolūcijas perioda sarežģīto kultūrvidi, kurā veidojās dažādas nacionālistiskas ideoloģijas. Izvērtējot J. Cimzes apdaru skaņurakstu un harmonisko valodu, jāatzīst: viņa darbu iedvesmojis vācu repertuārs, kuru latviešu draudzēs ieviesa luterāņu mācītāji, cenšoties iznīdēt latviešu tautasdziesmu tradīcijas. Bet tajā pašā laikā šajās apdarēs izmantoti tradicionālie latviešu tautasdziesmu teksti un melodijas, un tās pieder pie pirmajiem veiksmīgajiem latviešu mēģinājumiem saglabāt savas tautas tradicionālās mūzikas liecības – mēģinājumiem, kas aizsākti vācbaltiešu centienu ietekmē. Apvienojot abus vācbaltiešu kultūras mantojuma aspektus un izmantojot radošos nolūkos šā mantojuma paradoksu, J. Cimzem izdevās radīt jaunu, laikmetīgu un izteikti latvisku repertuāru, kuru daudzi no viņa laikabiedriem uzskatīja par latviešu nacionālo jūtu visspēcīgāko izpausmi šajā periodā. Iespējams, ka *Dziesmu rotas* iznākšana 1872. gadā vairāk nekā jebkas cits rosināja Krievijas [impērijas] latviešus uztvert sevi kā kopību, kuru vieno vēsture, valoda un vēsturiski pamatotas ieražas – proti, runājot kāda J. Cimzes laikabiedra vārdiem, atzīt sevi par *dziedātājtautu*.¹¹ Priekšstats par latviešiem kā par *dziedātājtautu* turpināja pastāvēt Baltijas kultūrdialogā, pārdzīvojot gan Krievijas, gan padomju impēriju un stabili ieņemot vietu globālajā apziņā t. s. *dziesmotās revolūcijas* laikā 1988.–1991. gadā; tas viss apliecina J. Cimzes iecerētās un mūzikas valodā paustās latvietības vīzijas ilglaicīgumu.¹² Tomēr, pārskatot viņa dzīvesstāstu pēcpadomju laika kontekstā, nedrīkst nepamānīt vēl kādu komponista mantojuma aspektu. Jau minētā krājuma iznākšana dažos J. Cimzes laikabiedros Baltijā, neraugoties uz paša komponista kosmopolītisko ievirzi, faktiski radīja diezgan ksenofobisku vīziju par dzimstošo latviešu nāciju.

1855–1914 / ed. Edward C. Thaden (Princeton, 1981). Detalizētāku Latvijas kultūrvēstures apskatu sk.: Andrejs Plakans, *The Latvians: A Short History* (Stanford, 1995).

⁹ L. K. Erka darbu vidū var minēt vācu 2175 tautasdziesmu krājumu *Deutscher Liederhort*, kas tika publicēts pēc viņa nāves Franča Bēmes (*Böhme*) redakcijā (Leipzig, 1893) un vēlāk izdots atkārtoti (Hildesheim und Wiesbaden, 1963). Par H. G. Nēgeli un J. H. Pestaloci pedagoģiskajām teorijām sk. jau minēto D. Gremita (*Gramit*) darbu *Cultivating Music*, 96.–103. lpp.

¹⁰ Par Vidzemes skolotāju semināra dibināšanu sk.: Vija Daukšte, *Latviešu tautskolas veidošanās // Latvija 19. gadsimtā: vēstures apceres / Jāņa Bērziņa red.* (Rīga, 2000), 261.–290. lpp., kā arī vairāku autoru kopdarbu: C. Peterson, I. Bach, E. Inselberg, *Das ritterschaftliche Parochiallehrer-Seminar in Walk, seine Lehrer und Zöglinge: 1830–1890* (Rīga, 1898).

¹¹ *Dziedātājtauta* – par šā termina parādīšanos 19. gadsimta dzejnieka Ausekļa darbos un tā klātesamību Baltijas kultūrpolitikā pirms- un pēcpadomju periodā sk. Daces Bulas rakstu *The Singing Nation: The Tradition of Latvian Folksongs and the Self-Image of the Nation // Humanities and Social Sciences Latvia*, 11 (1996), 4.–32. lpp.; arī šīs pašas autore darbu *Dziedātājtauta: folklorā un nacionālā ideoloģijā* (Rīga, 2000).

¹² Par *dziedātājtautas* tēla klātesamību Baltijas kultūrdialogā un manipulācijām ar to padomju okupācijas laikā sk. Gunta Šmidhena (*Šmidchens*) *A Baltic Music: The Folklore Movement in Lithuania, Latvia, and Estonia, 1968–1991* (Ph. D. disertācija Indiānas Universitātē, 1996). Starp daudzajiem preses apskatiem, kas vēltīti Baltijas nacionālās pašapziņas atmodai *dziesmotās revolūcijas* laikā 1988.–1991. gadā, visizsmelošākais šķiet Klēras Tompsones (*Clare Thompson*) raksts *The Singing Revolution: A Political Journey through the Baltic States* (London, 1992).

*Lai Deews nedohd, ka weens weenigs zilweks zaur to paliktu
aiskawehts no šwehtu dseešmu dseedāšchanas:
kordziedāšana un kultūrpolitika Baltijas guberņās gadsimtu mijā*

¹³ Romualds Misūns (*Romualdas Misiunas*), Reins Tāgepera (*Rein Taagepera*), *The Baltic States: Years of Dependence 1940–1990* (Berkeley and Los Angeles, 1993); sk. 1. lpp.

¹⁴ [...] *pagānu semme irr tas leels, leels tukšnesis, kur Jesus tas labbais gans gribb no-eet un mekleht un šwehtu darriht.* – Sk. rakstu: St., *Par pagānu atgrieššanu* // Latviešu Avīzes / Misiones ziņas. – 1862 / 19. jūlijs, 1.–2. lpp.; 2. augusts, 2.–3. lpp. (cit. no 19. jūlija numura, 1. lpp.).

¹⁵ Par 17. un 18. gs. luterāņu mācītāju komentāriem attiecībā uz latviešu zemnieku rituālajiem dziedājumiem sk.: J. Vitoliņš un L. Krasinska, *Latviešu mūzikas vēsture I*, 68.–76. lpp.; Andrejs Johansons, *Latvijas kultūras vēsture 1710–1800* (Stokholma, 1975), 406.–414. lpp.

¹⁶ Sk. J. Vitoliņa un L. Krasinskas grāmatu *Latviešu mūzikas vēsture I*, 72. lpp.

¹⁷ Turpat, 72. lpp.

¹⁸ Turpat, 73. lpp.

Kad J. Cimze 1839. gadā atgriezās no Berlīnes Vidzemē, viņš nokļuva reģionā, kuru divi ievērojami baltiešu mūsdienu vēsturnieki nesen raksturoja kā *pagānu pēdējo patvērumu Eiropā*.¹³ Abi viņi gan lietojuši šo apzīmējumu citā kontekstā – aplūkojot vēlinos viduslaikus, taču daudzi vācu evaņģēliski luteriskās baznīcas pārstāvji analogu uzskatu attiecināja uz Krievijas baltiešu zemēm vēl 19. gadsimtā. 1862. gadā latviski iznākošās, bet vācu rediģētās luteriskās *Latviešu Avīzes* pielikumā *Misiones ziņas* publicēja rakstu *Par pagānu atgrieššanu* – apjomīgu materiālu divos turpinājumos. Tajā Vidzemes un Kurzemes guberņas salīdzinātas ar *lielu, lielu tukšnesi, kur Jēzus tas labais gans grib noiēt un meklēt un svētu darīt*.¹⁴ Raksta anonīmais autors liek skaidri noprast, ka vācbaltiešu sabiedrības liela daļa uzlūko latviešu iedzīvotājus kā tautu, kas vēl tikai gaida pievēršanu kristīgajai ticībai un ievēšanu modernajā civilizētajā pasaulē. Daudzi mācītāji 19. gadsimtā par galvenajiem savas misijas kavēkļiem uzskatīja tos pašus šķēršļus, par kuriem žēlojās viņu priekšteči gadsimtu gaitā. Vislielākais traucēklis garīdzniecībai, kā konstatēts padomju un emigrācijas vēsturnieku pētījumos, bija vietējo zemnieku tieksme piedalīties pagāniskos, ķecerīgos rituālos, kas gandrīz visi, saskaņā ar baznīckungu ziņojumiem, saistīti ar dziedāšanu.¹⁵

Vienkāršus zemnieku netikumus – dzeršanu un azartspēles ar to postošajām sekām – šķiet, Baltijas luterāņu sabiedrība uzskatīja par pašsaprotamiem, turpretī draudi, kas slēpās latviešu dziedāšanā, izraisīja detalizētus komentārus dienasgrāmatās un sprediķu grāmatās jau kopš 17. gadsimta vidus. Tā laika mācītājs Pauls Einhorns (*Einhorn*) ir novērojis:

*Kad tie sarīko savas kāzas, tie lieto savādas un dīvainas ceremonijas [...] Pie tam dzied tik nešķīstas, netiklas un vieglprātīgas dziesmas savā valodā, dienu un nakti bez mitas, ka pats sātans tās nespētu izdomāt un izpildīt nešķīstākas un bezkaunīgākas.*¹⁶

Detalizētāk pievēršoties pagāniskajam simbolismam Baltijas zemnieku dziesmās, mācītājs Georgs Mancelis (*Manzel, Mancelius*) savā 1654. gada sprediķu grāmatā *Lang-gewünschte Lettische Postill* rakstīja:

*Daž tēvs, daža māte paši nezina dievu pielūgt, nei dieva dziesmas dziedāt, gavilē tikai no savas māmūlītes un no savu kumelinju. Ko tad tādi var saviem bērniem mācīt?*¹⁷

Visaizskarošākā G. Mancelim likās dziedāšana, kuru viņš novēroja ik gadu jūnijā latviešu saulgriežos, resp., Jāņos. Viņš rakstīja, ka tad *lielu Jāņa uguni iededzina; apkārt to tie lēkā cauru nakti dziedādami kā kādās kāzās [...] Visas tās lietas jir elkadievība*.¹⁸

Lai gan daudzi vācbaltiešu mācītāji ar nepatiku rakstīja par latviešu tradicionālo dziedāšanu jau kopš 17. gadsimta vidus, tikai gadsimtu vēlāk luterāņu sabiedrībā sākās konstruktīvi mēģinājumi mazināt šajā dziedāšanā šķietami slēptos draudus. Ievērojamais Kurzemes mācītājs

Gothards Frīdrihs Stenders (*Stender*) 1783. gadā norādīja: dabiskās simpātijas, ko latvieši lauku apvidos vēlti kopdziedāšanai, varētu izmantot misionāru interesēs, ja zemniekus pamudinātu aizvietot tradicionālās pagāniskās vārsmas ar jaunradītiem tekstiem latviešu valodā. Tajā pašā gadā G. F. Stenders publicēja pirmo šādu tekstu krājumu *Ziņģu lustes*, kuram vajadzēja pamudināt latviešus *kļūt milīgiem ar saviem vecākiem, ar saviem kungiem un beidzot arī jūtīgiem pret dievu un reliģiju*.¹⁹ Aplūkojot G. F. Stendera un viņa laikabiedru mēģinājumus tādējādi pavērst sev vēlamā gultnē Baltijas iedzīvotāju tautasdziesmu tradīcijas, latviešu polemīķis Bernhards Dīriķis 19. gadsimta 60. gados atzīmēja, ka mācītāju pūliņi atstāja vien niecīgu iespaidu uz Baltijas zemnieku ikdienas dzīvi. Par iemeslu B. Dīriķis uzskatīja faktu, ka nedz *Ziņģu lustēs*, nedz to daudzskaitlīgajos 18. gadsimta līdziniekos nebija melodiju.²⁰

Iespējams, ka Latviešu literārā biedrība (*Lettische-Literarische Gesellschaft*) Jelgavā vācbaltiešu mācītāja Kārļa Kristiāna Ulmaņa (*Ulmann*) vadībā ņēma vērā šo iepriekšējām publikācijām piemītošo trūkumu: tās uzsāktais projekts 19. gadsimta 40. gados iezīmēja veidu, kādā luterāņu sabiedrība nākošajā pusgadsimtā centās kontrolēt Baltijas vietējo iedzīvotāju muzikālās aktivitātes. K. K. Ulmanis nolēma sagatavot divbalsīgu melodiju krājumu un papildināt to ar jaunradītiem dievbijīgiem tekstiem latviešu valodā. Tekstus vācbaltiešu mācītāji apņēmas sagatavot paši, turpretī mūzikas atlase plānotajam krājumam izrādījās sarežģītāka. Skaidrs, ka *blēņu dziesmas*, kuras latvieši dziedāja kāzās vai līgosvētkos, nebija iecerētajam izdevumam piemērotas. Tāpēc K. K. Ulmanis pievērsās materiālam, kuru vācbaltiešu sabiedrība jau pazina, proti, 19. gadsimta pirmajā pusē vācu koru kustībā valdošajam repertuāram: Frīdriha Zilhera un Augusta Hardera tradicionālo vācu melodiju harmonizācijām un vienkāršajām, tautasdziesmām līdzīgajām Johana Frīdriha Reiharta (*Reichardt*), Johana Ābrahama Pētera Šulca un citu komponistu kordziesmām. 1845. gadā publicētas *Dziesmiņas latviešu bērniem un jaunekļiem*, kuru priekšvārdā K. K. Ulmanis izskaidroja potenciālajiem adresātiem savus mērķus latviski:

*Mehs no tā dohmajam ka ņhihs dseeņmiņas dseedoht behrnu un wezzaku ņirdis lohziisees us Deewam patihkamu preeku un us pateizibu par wiņņahm wiņņā dahwanahm un labdarriņchanahm. To lai Deews nedohd, ka weens weenigs zilweks zaur to paliktu aiskawehts no ņwehtu dseeņmu dseedaschanas, bet to lai schehliģi palihds, ka zaur to tahs dseeņmas ļauņchu starpā beidsahs, kas pateeņi par blehņudseeņmahm noņauzamas.*²¹

Nākošajās desmitgadēs visā Baltijā evaņģēliski luteriskās baznīcas paspārnē regulāri iznāca krājumi, kas ietvēra vācu melodiju harmonizācijas un jaunradītus dievbijīgus latviešu tekstus. Piemēram, vācbaltiešu mācītāja Kārļa Jūlija Veirīha (*Weyrich*) *Dziesmu vainags miļiem latviešu jaunekļiem un bērniem* (Jelgava, 1859) un latviešu luterāņu skolotāja Jura Caunīša *Dziesmu kronis* (Rīga, 1861) bija gandrīz identiski K. K. Ulmaņa 1845. gada krājumam gan teksta, gan mūzikas ziņā. K. K. Ulmaņa izmantotās F. Zilhera, A. Hardera, J. F. Reiharta un J. Ā. P. Šulca dziesmas tika papildinātas ar dažām populārām L. van Bētho-

¹⁹ Turpat, 75. lpp. Par G. F. Stendera dziesmu grāmatām latviešu valodā sk.: Zigrīda Frīde, *Latvis: Gothards Frīdrihs Stenders* (Rīga, 2003), 159.–169. lpp.

²⁰ Bernhards Dīriķis, *Kahds wahrds par dseedaschanu un dseesmahm* // Pēterburgas Avīzes. – 1862 / 2. nr., 15. lpp.

²¹ Kārlis Kristiāns Ulmanis (*Ulmann*), *Dziesmiņas latviešu bērniem un jaunekļiem* (Rīga, 1845), i; romiešu cipari mazo burtu formātā šeit un turpmāk izmantoti, lai apzīmētu lappuses, kas izdevumā nav numurētas.

²² Kārlis Jūlijs Veirhs (*Carl Julius Weyrich*), *Dziesmu vainags mīļiem latviešu jaunekļiem un bērniem* (Jelgava, 1859); Juris Caunītis, *Dziesmu kronis* (Rīga, 1861).

²³ Juris Caunītis un Jānis Kaktiņš, *100 dziesmas un ziņģes ar notēm* (Rīga, 1858), 15.–16. lpp.

²⁴ Sk. rakstu: J. G., *Luhgšana un usmuddinašana* // *Latviešu Avīzes*. – 1862 / 11. oktobris, 163. lpp.

²⁵ Juris Caunītis, *Dziesmu kronis*, 80.–81. lpp.; Juris Caunītis un Jānis Kaktiņš, *100 dziesmas un ziņģes ar notēm*, 92.–93. lpp.

²⁶ J. B., *Par dseedašanu* // *Latviešu Avīzes* / *Baznīcas ziņas*. – 1862 / 23. augusts; sk. 2.–3. lpp.

vena, V. A. Mocarta, K. M. fon Vēbera un H. G. Nēgeli melodijām, citā ziņā šo krājumu mūzikas saturs faktiski palika nemainīgs.²² Nemainījās arī to funkcija – pamudināt latviešu zemniekus nomainīt savas tradicionālās dziesmas un dziedāšanas veidu ar kulturālāku stilu un tekstiem. Vienā no krājumiem, *100 dziesmas un ziņģes ar notēm* (1858), latviešu skolotāji, luterāņi Juris Caunītis un Jānis Kaktiņš, pat mēģināja izmantot evaņģēliskos nolūkos latviešu līgodziesmu hēdonisko muzikālo tēlainību (šo svētku svinēšanu G. Mancelis pirms diviem gadsimtiem bija pasludinājis par sātānisku). J. Caunīša un J. Kaktiņa *Jāņa vakara dziesmā* nepazīstamas melodijas apdare pielāgota modificētam līgodziesmas tekstam, papildinot to ar tradicionālo refrēnu *Līgo: Schurp Jahņa-behrni! / Deews tautas aplaimo. / Lai dseedam skaņņi: / Lihgo! Lihgo!*²³

Svarīgi atzīmēt, ka vācbaltiešu pūliņus gadsimta vidū ieviest kordziedāšanas tradīcijas J. Cimzes [dzimtajā] Baltijā noteica ne tikai centieni pievērst vietējo iedzīvotāju uzmanību luteriskās baznīcas mācībai. Tie ietvēra arī plašākas, uz *civilizāciju* vērstas misijas komponentu: novērst Baltijas zemniecību no šķietami amorālas vai neķītras uzvedības un paaugstināt šīs iedzīvotāju grupas pašapziņas un kultūras līmeni līdz moderniem pilsētnieciskiem standartiem. Šai ziņā daži vācbaltieši propagandēja kordziedāšanu latviešu sabiedrībā kā dabisku turpinājumu latviešiem jau piemītošajai nosliecei uz muzicēšanu un kā patīkamu, morāli pacilājošu alternatīvu tādiem izplatītiem zemnieku netikumiem kā dzeršana vai azartspēles. To apliecina anonīma autora ieteikumi, kas publicēti 1862. gada *Latviešu Avīžu* ievadrakstā: *Gohdīgu dseešmiņu dseedašana irr beswainīgs preeks, kas turklaht nekahdu naudu ne makša, kà zitti preeki, pehz kuŗreem dachureis behdas un šlimmiba nahk.*²⁴ Tajā pašā laikā citi atzina vēl kādu faktu: vācu polifonā repertuāra dziedāšana prasa, lai latvieši zināmā mērā apgūtu mūzikas ābeci, kas bija sveša viņu muzicēšanas mutvārdu tradīcijām. Lai palīdzētu potenciālajiem dziedātājiem iepazīt Rietumeiropas mūzikas zinību pamatus, J. Caunītis un J. Kaktiņš savu kordziesmu aranžējumu krājumu pielikumos iekļāva nošu ābeci.²⁵ Latviešu luterāņu presē arī bieži tika publicēti padomi latviešu sabiedrībai, kādā veidā tā varētu izkopt savu dziedātprasmi. Viens no *Latviešu Avīžu* autoriem 1862. gadā rakstīja, ka šai ziņā vadība jāuzņemas mācītājiem un skolotājiem, kas vai nu paši bija vācieši, vai arī izglītoti vācu luterānisma garā:

*Akls aklam tašchu ne warr zeļļu rahdiht. – Škohlmeistereem un mahzitateem kristohs to darriht, un škohlās jeb basnizās, ja mas, katru šwehtdeenu pehz Deewa kalpošanas, kahdas stundas dseedah mahziht. Tee tad warretu tahs meldeijas arri wairak pee Deewa kalpošanas ņemt dseedah. Un tā tad ļaudis pamasam eerastu un eemihletu tahs wezzum wezzas, mihlas meldijas un wiņņu jauku un patihkamu dseedašanu, un atsihtu pašchi no šewis to taggadeju nepatihkamu un šalasisitu meldiju gahnišanu. – Ta taggadeja lausišana, kà rahdahs, irr no nemahziteem eerahdita; nemahziti ļautiņi zits zittu tai taggadejā dseedašanā mahzijušchi. Gohds, leels gohds teem par to! – Nesinnašanas laiki rahdahs pahreijošchi; laiks ir šchi leetā irr zeltees un ne gulleht. Darrišim ar Deewa paligu to!*²⁶

Pienācīgi novērtējot civilizācijas nesēju misiju, kas bija pamatā

mēģinājumiem ieviest kordziedāšanas tradīcijas latviešu zemnieku vidū, jāatzīst, ka situācija Baltijā 18. gadsimta beigās un 19. gadsimta sākumā daudz neatšķīrās no norisēm gandrīz visā pārējā Eiropā. J. Ā. P. Šulcs bija viens no pirmajiem un galvenajiem entuziastiem vāciski runājošajā Centrāleiropā, kurš uzsvēra nepieciešamību izglītot kormūzikā plašus tautas slāņus. 1790. gadā viņš rakstīja: *mūzika, ja to pienācīgi praktizē un izmanto, rada smalkāku uzvedību, cēlākas jūtas, iedvesmē prieku un draudzību un vispār spēcīgi iespaido tikumīga rakstura veidošanos.*²⁷ Līdzīgā veidā franču biedrības *Société pour l'Instruction Élémentaire* dibinātājs un direktors, barons de Žerando (*de Gérard*), izskaidroja savas organizācijas 1819. gadā pieņemto lēmumu propagandēt kopīgu dziedāšanu zemnieku un strādnieku vidē: viņš akcentēja paralēles starp kormūzikas harmonisko valodu un tās rosināto sociālo *harmoniju*. Pēc šī autora ieskata, *harmonija ir sava veida saikne starp tikumisko kārtību un dzīvniecisko esamību. Tā ir valoda, kas rada maigas un laipnas izjūtas; tā nes gara skaidrību.*²⁸ Šajā un citos gadījumos mēģinājumi ieviest kordziedāšanas tradīcijas zemnieku un strādnieku aprindās bija daļa no plašākas apgaismības programmas. Baltijā šīs programmas mērķis faktiski bija līdzīgs kā citur: paaugstināt izglītības un kulturālās apziņas līmeni zemniecības plebeju (J. G. Herderam *der Pöbel*, franču aktivistiem *la société inférieure*) vidū līdz modernas pilsētnieciskas sabiedrības līmenim.²⁹

Tomēr, lai gan koru kustību Baltijas guberņās un vāciski runājošajā Centrāleiropā vienoja radniecība, pastāvēja arī divas būtiskas atšķirības. Pirmkārt, Baltijā *plebeji* pretstatā *kultūras nesējiem* (*Kulturträger*) nebija vācieši.³⁰ Vāciski runājošajā sabiedrības daļā daudzi uzskatīja vietējos zemniekus par Eiropas pēdējās eksotikas pārstāvjiem – šī eksotika, pēc kāda Vidzemes guberņas vēsturnieka novērojumiem 1869. gadā, *ietvēra visdažādākās tautības, [...] kuru savdabība ir vienlīdz mazpazīstama kā Eiropas rietumos, tā austrumos.*³¹ Ņemot vērā iepriekšminēto, Baltijas luterāņu sabiedrības kultūras misijā var saskatīt mēģinājumu radīt intelektuālu atkarību no mazākuma, svešas kolonistu varas vērtībām un kultūras artefaktiem, un šādi to arī interpretēja latviešu sabiedrība 19. gadsimta otrajā pusē. Otrkārt, Baltijas guberņās pretstatā vāciski runājošajai Eiropai zemniecības apgaismības mēģinājumi nenotika apgaismības laikmeta vērtību kulminācijas periodā. Tas bija cits laiks, 19. gadsimta vidus, kad vispārpieņemtais viedoklis par zemnieku kultūru visā Centrāleiropā bija ļoti romantizēts un daudzi nevācu zemnieku kultūras pārstāvji paši sāka aptvert, kā J. G. Herdera iedvesmotais dialogs vācu romantiskā nacionālisma ietvaros var tikt izmantots viņu politisko mērķu sasniegšanai.

²⁷ Johans Ābrahams Pēteris Šulcs (*Johann Abraham Peter Schulz*), *Gedanken über den Einfluß der Musik auf die Bildung eines Volks* (Copenhagen, 1790): citēts no D. Gremita (*Gramit*) pētījuma *Cultivating Music*, 70. lpp.

²⁸ Barons de Žerando (*de Gérard*): *L'harmonie est une sorte de lien entre l'ordre moral et la vie animale. Elle est un langage qui enseigne les sentiments doux et bienveillants; elle porte la sérénité dans l'esprit.* – Sk. Filipa Gumplovica (*Philippe Gumpowicz*) rakstu *Le dossier "orphéon"*: *musique et sociabilités // Esthétiques du peuple* / ed. Jacques Rancière (Paris, Saint-Denis, 1985), 55.–76. lpp. (citāts no 61. lpp.).

²⁹ Te jāmin Orlando Figesa (*Orlando Figes*) darbs *A People's Tragedy: The Russian Revolution, 1891–1924* (New York, 1997) – nesen tapis pētījums par 19. gadsimta populistiskajiem zemnieku apgaismības mēģinājumiem krieviski runājošajā impērijas daļā (sk. 85.–102. lpp.). Klasisks apskats par zemnieku apgaismību 19. gadsimta Francijā sniegts Eizena Jozefa Vēbera (*Eugen Joseph Weber*) darbā *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870–1914* (Stanford, 1976) – franču *orphéon* jeb koru kustība aplūkota 441.–444. lpp. Laikmetīgs pētījums par vācu koru kustības civilizējošo misiju ir D. Gremita (*Gramit*) *Cultivating Music*, 65.–73. lpp.

³⁰ Šai ziņā situācija Baltijā atšķīrās arī no citiem impērijas nekrievu reģioniem. Piemēram, Somijā zemnieku apgaismības vadītāji 19. gadsimta pirmajā pusē gan sevi, gan izglītojamos lauku ļaudis uztvēra kā somus, nevis kā krievus vai zviedrus. Sk. Freda Singletona (*Fred Singleton*) pētījumu *A Short History of Finland* (Cambridge, 1998), 69–81. lpp.

³¹ Vācbaltietis Jūliuss Ekarts (*Julius Eckardt*); citāts no D. Kērbija (*Kirby*) pētījuma *The Baltic World*, 2. lpp.

³² Johans Gotfrīds Herders (*Johann Gottfried Herder*), *Ueber Ossian und die Lieder alter Völker: Auszug aus einigen Briefen // Stimmen der Völker in Liedern*, 5.–38. lpp.; sk. īpaši 12.–16. lpp. (par mežonīgajām, necivilizētajām tautām; citāts no 14. lpp.), 21.–24. lpp. (par tautas dzejas emocionālo tiešumu) un 28.–32. lpp. (par nepieciešamību krāt un saglabāt tautas dziesmas). Jāatzīmē arī sekojoši darbi, kas pēta J. G. Herdera veikuma un dzimstošās vācu nacionālistiskās ideoloģijas savstarpējo saikni: Džeimss Dž. Šiens (*James J. Sheehan*), *German History, 1770–1860* (Oxford, 1989), sk. īpaši 165.–167. un 201.–202. lpp.; šī paša autora *Nation und Staat: Deutschland als "imaginierte Gemeinschaft" // Nation und Gesellschaft in Deutschland* / ed. Manfred Hettling und Paul Nolte (Munich, 1996), sk. 33.–45. lpp.; arī Oto Dans (*Otto Dann*), *Nation und Nationalismus in Deutschland 1770–1990* (Munich, 1996): 3. izdevums, sk. īpaši 53.–55. lpp. J. G. Herdera uzskatiem par Austrumeiropu un tās tautām pievērsies Larijs Volfs (*Larry Wolff*) pētījumā *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford, 1994), sk. īpaši 305.–315. lpp.; par J. G. Herdera iespaidiem Baltijā sk. Gunta Šmidhena (*Šmidchens*) *A Baltic Music*, 82.–88. lpp. J. G. Herdera rakstu ietekme uz 19. gadsimta latviešu kultūras aktīvistu darbību aplūkota Daces Bulas pētījumā *Dziedātājtauta*, 48.–51. u. c. lpp. Nesen tapis Filipa Bolmaņa (*Philip V. Bohman*) darbs *World Music: A Very Short Introduction* (Oxford, 2002); tajā plašāk iztirzātas J. G. Herdera tautasdziesmu (*Volkslieder*) projekta radītās sekas kultūras un politikas jomā (sk. 36.–41. lpp.).

³³ Sk. par to Ojāra Zandera darbu *Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos* (Rīga, 2002), 144.–153. lpp.

³⁴ G. Merķeļa darbības iespaids uz 19. gs. latviešu nacionālo kustību aplūkots A. Plakana pētījumā *The Latvians, 76–78. lpp.*, un O. Zandera grāmatā *Gadsimtu silueti Rīgas bruģakmeņos*, 153.–164. lpp.

³⁵ Garlībs Merķelis (*Garlieb Merkel*), *Die Letten vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Völker- und Menschenkunde* (Leipzig, 1796; ed. Thomas Taterka, Wedemark, 1998). Raksturīga G. Merķeļa uzskatu izpausme atrodama šī darba pirmajā nodaļā (*Kurze Geschichte der Letten und allgemeine Schilderung derselben / Īsa latviešu vēsture un viņu vispārīgs attēlojums*), kur 18.–19. lpp. raksturots latviešu tautasdziesmu kultūrenerģētiskais spēks (turpmākais citāts sniegts

Tā dseedaja Wahzeešchi, tā dsihwoja Wahzeešchi:

J. G. Herdera tradīciju pārmantošana

Četrus gadus pēc tam, kad J. G. Herders bija atstājis Vidzemes guberņas galvaspilsētu Rīgu, lai ceļotu pa Franciju, Hamburgā tika publicēts viņa darbs *Von deutscher Art und Kunst* (1773). Šis notikums iezīmēja pavērsienu – Centrālās un Austrumeiropas lielākajā daļā turpmāk, arī visu nākošo gadsimtu, modē bija tautas māksla un kultūra. Tieši šajā izdevumā, rakstā *Ueber Ossian und die Lieder alter Völker*, J. G. Herders pirmoreiz mēģināja aizstāvēt bieži izsmiesto *mežonīgo, necivilizēto tautu (wilder ungesitteter Völker)* poētisko mantojumu, izcelt tā vērtību kā izpētes objektu. Ņemot vērā šā mantojuma glezniecisko tēlainību un emocionālo tiešumu, J. G. Herders atzina to par tikpat godājamu kā Viljama Šekspīra un Homēra labākos darbus. Tieši šajā rakstā J. G. Herders pirmoreiz rosināja savus tautas brāļus kļūt par tautas mūzikas aizgādņiem. Lūdzot lasītājus nekaunēties no šķietami primitīvām vai nekulturālām poētiskās vai muzikālās izteiksmes formām, viņš mudināja darboties, lai saglabātu tautas kultūras artefaktus – lingvistiski vienotās (vai vismaz vienoties spējīgās) vācu tautas kopīgo īpašumu.³²

Nav skaidrs, kā J. G. Herdera skolotāja darbs Rīgas Domskolā 1764.–1769. gadā iespaidoja viņa ideju attīstību (tiesa, ir pamats domāt, ka viņš bijis liecinieks vismaz vieniem līgosvētkiem),³³ tomēr tautasdziesmām un tautas kultūrai vēlīto viņa rakstu iespaids vācbaltiešu sabiedrībā bija jūtams gandrīz tūlīt pēc J. G. Herdera aizbraukšanas. Viens no pirmajiem viņa ideju mantiniekiem reģionā bija Garlībs Merķelis. Satriekts par vācbaltiešu nodarīto netaisnību vietējiem lauku dzimtcilvēkiem, viņš veica izskaidrošanu Hamburgas un Veimāras vācu sabiedrībā, kā arī citviet Centrāleiropā, lai aizstāvētu Krievijas [impērijas] latviešus. Būtisks G. Merķeļa polemiskās stratēģijas komponents bija centieni uzsvērt J. G. Herdera apcerējumā *Ueber Ossian und die Lieder alter Völker* iezīmēto estētisko principu politisko zemtekstu.³⁴ Savā pirmajā grāmatā par Vidzemes zemniecības bēdīgo stāvokli *Die Letten vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts (Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimteņa beigās)* G. Merķelis pierādīja, ka latviešu kultūras artefakti, īpaši tautasdziesmu tradīcijas, liecina par kulturālas *nācijās* statusu. Viņš apgalvoja, ka līdz ar to latviešiem ir gluži tādas pašas tiesības uz brīvību no svešzemju apspiedējiem, kādas daudzi vācieši nesen bija sākuši pieprasīt savā zemē.³⁵ Būdam ienācējs vācbaltiešu sabiedrībā, G. Merķelis nevarēja izmainīt situāciju Vidzemē, un Leipcīgā publicētie *Latvieši* tikai saniknoja viņa vācbaltiešu patronus.³⁶ Taču, kaut arī J. G. Herdera darba politiskajam zemtekstam līdz atzišanai bija jāgaida vēl pusgadsimts, daudzus ar kultūru saistītos viņa tēžu komponentus jūsmīgi uztvēra luterāņu baznīcas mācītāji, kas piederēja pie respektablākajiem vācbaltiešu sabiedrības pārstāvjiem.

Jau 1807. gadā Vidzemes guberņas grāmattirgotāju plauktos parādījās izlase, kurā bija apkopots mutvārdos paaudžu paaudzēs pārmantotais

latviešu lauku ļaužu repertuārs – vācbaltiešu mācītāja Gustava Bergmaņa (*Bergmann*) *Erste Sammlung lettischer Sinngedichte*; tajā bija ietverti Rūjienas apkaimē dziedātu 239 dziesmu teksti.³⁷ Nākošajā gadā tika publicēti vēl divi latviešu tautasdziesmu tekstu krājumi: G. Bergmaņa *Zweyte Sammlung lettischer Sinn- oder Stegreifs-Gedichte* un vācbaltiešu mācītāja Frīdriha Vāra (*Wahr*) Palsmanes apkaimē savāktie teksti.³⁸ Sava pirmā krājuma ievadā G. Bergmanis aprakstīja tā tapšanas motivāciju – šis darbs bija gan J. G. Herdera tradīciju turpinājums, gan priekšvēstnesis tai *quasi* etnogrāfiskajai jūsmai par latviešu tautasdziesmām, kuru nākošajās desmitgadēs pauda daudzi viņa amatbrāļi.

*Latvieši – tauta, kas dzīvo vienkārši, rakstīja G. Bergmanis, glabā senvēstures dziesmas un nostāstus, kas tiem ir svēti, un to mēs agrāk nebijām pamanījuši. Esmu apkopojis dažas no šīm poētiskajām relikvijām, kas balstās uz mutvārdu tradīcijām, pirms tās pilnībā izmirst vai izzūd.*³⁹ G. Bergmanis uzskatīja latviešu tautasdziesmas, līdzīgi J. G. Herdera provinciālās Vācijas tradicionālajām dziesmām, par pārlaicīgām kultūras vērtībām, vēstures un tautas emocionālās pasaules liecībām, kuras nekavējoties rūpīgi jāsauglabā. Tāpat kā J. G. Herders savā *Ueber Ossian*, arī G. Bergmanis uzsvēra, ka šo dziesmu estētisko vērtību nosaka nevis tehniskā pilnība (kā klasiskajā dzejā), bet gan modernās, racionālās domas neskarts emocionālais tiešums. Viņš rakstīja, ka *valodas pētnieki [dziesmu tekstos] atradīs īstenu dabas atbalsi, pilnīgi atšķirīgu no sīvajām grāmatu gudrībām, ko esam uzspieduši šai tautai.*⁴⁰

19. gadsimta vidū vācbaltiešu sabiedrībā kopumā valdīja dažā ziņā paradoksāla attieksme pret Baltijas zemnieku tradicionālo mūziku. Vairāki vācbaltiešu pārstāvji (K. K. Ulmanis, K. J. Veirihs), izdodot un popularizējot vācu dievbijīgo kormūziku, mēģināja atradināt vietējos iedzīvotājus no tradicionālajām tautasdziesmām, turpretī citi, piemēram, G. Bergmanis, juta nepieciešamību atsaukties J. G. Herdera aicinājumam vākt un pētīt kultūras artefaktus savā dzīves vietā. Starp pēdējiem viens no ievērojamākajiem bija Vidzemes mācītājs Georgs Frīdrihs Bitners (*Büttner*), kura apjomīgais krājums *Latviešu ļaužu dziesmas un ziņģes* ar gandrīz 3000 latviešu tautasdziesmu tekstiem tika izdots 1844. gadā Jelgavā, Latviešu literārās biedrības paspārnē. Priekšvārdā G. F. Bitners raksturo krājuma ieceri vācu valodā; tas liecina, ka, neraugoties uz latvisko nosaukumu, šī izdevuma mērķauditorija ir vācieši:

*P i r m k ā r t un galvenokārt, es gribēju padarīt pieejamu šo savdabīgo un līdz šim mazpazīstamo tautas poēziju. O t r k ā r t, es ticu, ka mūsu laikmets uzticējies mums neatliekamu misiju – saglabāt latviešu tautas dārgumus, kas ir tās nacionālā gara radīti un kam apstākļu sakritības dēļ draud pakāpeniska iznīcība, kā tas jau noticis vairākos novados, kur tautas dziedāšana ir gandrīz pilnīgi izzudusi. T r e š k ā r t un visbeidzot, autentisks latviešu tekstu avots jāpadara pieejams valodniekiem.*⁴¹

Savā priekšvārdā 1844. gada krājumam G. F. Bitners demonstrēja korekti distancētu, zinātnisku nostāju, savukārt viņa aicinājumi latviešu tautai pašai rīkoties, lai glābtu savu kultūras mantojumu, lika pretrunīgāk raudzīties uz vācu pašdeklarēto kultūras nesēju (*Kulturträger*) misiju

Aleksandra Būmaņa tulkojumā): *Tautasdziesmās, ko uz sāka katrs, kas jutās uz to iekļūst, slavēja kritušos varoņus, kuri bieži vēl nakti mēness gaismā apmeklēja viņu būdas un mesa tām svētību. No šīm nedaudzajām raksturīgajām iezīmēm, ko var salastīt no vecām dziesmām un hronikām, redzams, ka šīs tautas atradušās taisni uz robežas, no kuras tās varētu sākt ceļu uz augstāku kultūru, ja kāda cita tauta tām sniegtu roku draudzīgā satiksmē. Uz mākslu viņi sevišķu dziņu nejuta; bet viņi bija pietiekoši bagāti, lai ietirgotu tās ražojumus un ierādātu tiem vietu savu vajadzību starpā. Viņu garu nebija attīstījušas zinātnes: viņiem nebija ne noteiktu likumu, ne arī formās ietērtas reliģijas, toties diezgan saprāta, lai sajustu tās vajadzību, enerģisks raksturs, asprātība, kas ar jautājumiem sagādāja daudz nepatīkšanu mūkiem, spējas uz visiem pilsoņu tikumiem, kā arī uz ikkatru gara izglītību. Vārbut tagad latvieši jau spīdētu citu Eiropas tautu vidū, vārbut viņiem jau būtu savi Kanti, savi Herderi, savi Vilandi utt., vārbut viņiem kā zinātņu, tā arī politikas laukā būtu svarīga loma, ja tie būtu atstāti pašu ziņā. Bet latviešu bēdīgais liktenis bija lēmis citādi. – Sk.: Garlībs Merķelis, *Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimtena beigās.* – Rīga, 1999, 23.–24. lpp.*

³⁶ Par vācbaltiešu reakciju uz G. Merķeļa darbu sk. O. Zandera pētījumu *Gadsimtu siluetei Rigas bruņakmeņos*, 160. lpp.

³⁷ Gustav Bergmann, *Erste Sammlung lettischer Sinngedichte* (Ruien, 1807) / ed. Haralds Biezais (Uppsala, 1961).

³⁸ Gustav Bergmann, *Zweyte Sammlung lettischer Sinn- oder Stegreifs-Gedichte* (Ruien, 1808) / ed. Haralds Biezais (Uppsala, 1967); Friedrich Wahr, *Palsmaniešu dziesmu krājums* (Ruien, 1808).

³⁹ *Bey den Letten, einem einfach lebenden Volke, findt man Lieder und Sagen der Vorzeit, die ihnen heilig sind: und von denen ich glaube, dass wir sie bis jetzt übersehen haben. Ich habe einige dichterischen Ueberbleibsel, die sich durch mündliche Ueberlieferungen erhalten haben, gesammelt, ehe sie gänzlich austerben oder verlohren gehen.* – Sk. G. Bergmaņa darbu *Erste Sammlung lettischer Sinngedichte*, 99. lpp.

⁴⁰ *Sprachforscher finden eine getreue Nachahmung der Natur, ganz verschieden von unserer steifen Buchweisheit, die wir diesem Volke aufgedrungen haben.* – Sk. iepriekšējā atsaucē minēto avotu, 99.–100. lpp.

⁴¹ *E r s t l i c h und hauptsächlich wünschte ich diese eigenthümliche und bisher wenig bekannte Volkspoesie dem Publikum zugänglich zu machen.*

Z w e i t e n s f i n d e i c h , d a ß u n s e r e Z e i t d i e d r i n g e n d e F o r d e r u n g s t e l l t , d e n L e t t e n s e l b s t d e n S c h a t z i h r e r e i n z i g e n n a t i o n a l e n G e i s t e s p r o d u c t i o n z u r e t t e n , d e n d e r D r u c k d e r U m s t ä n d e m i t d e m a l l m ä h l i g e n U n t e r g a n g e b e d r o h t , w i e d e n n s c h o n j e t z t d e r V o l k s g e s a n g i n m a n c h e n G e g e n d e n f a s t g a n z v e r s t u m m t i s t . D r i t t e n s e n d l i c h s o l l t e d e n S p r a c h f o r c h e r n e i n e Q u e l l e e c h t l e t t i s c h e n S p r a c h s t u d i u m s e r ö f f n e t w e r d e n . – S k . G . F . B i t n e r a (B i ü t t n e r) L a t w i e š u ļ a u ž u d z i e s m a s u n z i ņ ģ e s (Jelgava, 1844), iv.

⁴² Sk. G. F. Bitnera (Büttner) rakstu *Luhģschana Latweešcheem Kursemmē un Widsemmē // Latviešu Avīzes / Baznīcas ziņas*. – 1858 / 14. augusts, 1.–3. lpp. (citāts no 2. lpp.).

⁴³ Sk. turpat, 3. lpp.

⁴⁴ *Wie nun der Thau den Wald in ein festliches Gewand kleidet und auch wol gar durren Zweigen einen Schmuck verleihen kann, so giebt die Dseesma dem Leben der Letten eine Glorie, eine Weihe, wie sie meines Wissens in diesem Umfange keine andere Nation aufzuweisen haben möchte.* – Sk. G. F. Bitnera (Büttner) rakstu *Das lettische Volkslied // Baltische Monatsschrift*. – 1874 / Nr. 23, 545.–556. lpp. (citāts no 546. lpp.). Šo salīdzinājumu G. F. Bitners, iespējams, pārņēmis no J. G. Herdera, kurš sava darba *Volkslieder (1778–1779)* pēdējās lappusēs rakstīja: *ich könnte sehr berecht seyn, wenn ich von dem Nutzen schwätzen wollte, den manche verdorrte Zweige unsrer Poesie aus diesen unansehnlichen Thautropfen fremder himmelswolken ziehen könnten.* – sk. Gunta Šmidhena (Šmidchens) darbu *A Baltic Music*, 88. lpp.

⁴⁵ Daļa no Kārļa Kristiāna Ulmaņa npublicētās latviešu tautasdziesmu tekstu kolekcijas glabājas Latvijas Nacionālās Bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, šifrs Rx57, 2.

⁴⁶ *Müde von dem Weltgetriebe, / Von des Lobens Heut und Morgen, / Müde von des Tages Freude, / Müde von des Tages Sorge, / Trat ich in den lenzesfrischen / Wald mit seinen grünen Büschen.* – Sk. Kārļa Konrāda Ulmaņa (Karl Konrad Ullmann) darbu *Lettische Volkslieder übertragen im Versmass der Originale* (Rīga, 1874), v.

Baltijas guberņās. 1858. gadā latviešu presē publicētajā apcerējumā G. F. Bitners centās iesaistīt latviešu luterāņus plānotā otrā tautasdziesmu tekstu krājuma veidošanā:

Paldees Deewam, kas to jaunu ļauschu prahtu mohdinajis, ka tee pehz mahzibas un gudribas dsennahs, un zaur muhšu wallodu no Wahzeescheem labbas mahzibas grihb peeņemt! Bet man to gresnu dseešmu schehl, kas tiks aismirstas, un kas par gaddu gaddeem kà akkà buhs eekrittušchas, un neweens no wiņņahm neko wairs ne sinnahs teikt. Tahdehl jau weenreis šahku, wiņņus grahmatâ šalikt. [...]

*Woi tu, miļlais laššitajs pee šchi darba man negribbi paliņgs buht? Ta irr manna luhģschana. Woi ne gribbi palihdseht šcho Latweešchu ļauschu gohdu un garrigu mantu isglahbt, kamehr wehl wiņņu warr glahbt?*⁴²

Pēc G. F. Bitnera domām, tolaik Baltijā notiekošā kultūras ģermanizācija bija nepārprotami pozitīva parādība, taču tai bija vismaz viens negatīvs rezultāts: pakāpeniska tautasdziesmu repertuāra izzušana latviešu vidē. Tomēr viņš nožēloja ne tik daudz ļaunumu, ko tradicionālo rituālu un dziedāšanas veidu iznīkšana nodarītu katra latvieša gara dzīvei, cik faktu, ka neatgriezeniski iet zudumā neskarti pirmatnējas muzicēšanas un dzijas tradīcijas un līdz ar tām – pirmatnējā, nevainīgā un ļoti romantizētā zemnieku dzīves vīzija. [...] *jo pehz mannu sinnašchanu un prahtu tik gresnas dseešmiņas neweenâ zittâ wallodâ naw atrohnamas*, šo domu G. F. Bitners savos acinājumos latviešu lasītājiem uzsvēris atkārtoti.⁴³

1874. gadā publicētajā un vācbaltiešu sabiedrībai adresētajā apcerējumā viņš izteicies par minēto problēmu vēl poētiskāk: *Līdzīgi kā rasa ietērpj mežu svētku drānās un spēj pat izdaiļot sausus zarus, tautasdziesmas piešķirušas latvieša dzīvei krāšņumu un svētību tik lielā mērā, cik, kā man zināms, tas nav vērojams nevienā citā nācijā.*⁴⁴

Nedaudz mazāk idealizēts latviešu zemniecības mūzikas dzīves tēlojums atrodams Kārļa Konrāda Ulmaņa (Ullmann) 1874. gadā izdotajā krājumā *Lettische Volkslieder* (šī autora tēvs – mācītājs Kārlis Kristiāns Ullmanis, kura *Dziesmiņas latviešu bērniem un jaunekļiem* 1845. gadā kļuva par impulsu centieniem ieviest latviešu sabiedrībā vācu modelim atbilstošas kordziedāšanas tradīcijas). 1874. gada krājuma priekšvēsture pati par sevi jau atspoguļo paradoksu, kas piemita vācbaltiešu kultūras misijai kopumā. Kārlis Kristiāns gandrīz visu savu darba mūžu mudināja vietējos latviešus aizstāt tautas dziedāšanas tradīcijas ar vācu dievbijīgo kormūziku, taču vienlaikus viņš veltīja daudz laika, lai savāktu tūkstošiem tradicionālo latviešu tautasdziesmu tekstu paša pētījumiem.⁴⁵ 1874. gadā, trīs gadus pēc Kārļa Kristiāna nāves, viņa dēls pārtulkoja vācu valodā 512 tekstus no tēva arhīviem un tādējādi izveidoja krājumu *Lettische Volkslieder*. Tā poētiskajā priekšvārdā (*Vorrede*) Kārlis Konrāds aprakstīja savu pirmo saskarsmi ar latviešu tautasdziesmām kā garīgu ceļojumu idilliskā mežā, kas uzsākts, meklējot mierinājumu pēc modernās pilsētas dzīves likstām un pārbaudījumiem:

*Noguris no pasaulīgās burzmas, / No šodienas un rītdienas slavinājuma, / Noguris no dienas priekiem, / Noguris no dienas rūpēm, / Es ienācu pavasarīgi svaigā mežā / Ar zaļojošiem krūmiem.*⁴⁶

Turpinājumā autors apraksta latviešus kā naivus meža iemītniekus, kurus viņš satiek kāzu ceremonijas laikā (kā zināms, šis rituāls savas pagāniskās simbolikas dēļ kopš 17. gadsimta bija bēdīgi slavens luterāņu mācītāju vidū), liksmojot pašas dabas mūzikas pavadībā:

*Muzikanti ir putni, / Un nevilto tā priekā / Atraisītie kāzu viesi / Dejo un rotaļājas mežā; / Mazs strautiņš čalo līdz korim, / Un pie mežezera šalc nedres.*⁴⁷

Priekšvārda noslēgumā K. K. Ulmanis apcer, cik ļoti viņu un viņa tautiešus vācbaltiešus savaldzinājis latviešu tautasdziesmu spēks un kā tikuši iegūti krājumos apkopotie teksti:

*Bet mani kaut kas aicina uz zvejnieka būdu! / Iekšpusē, mājīgi siltā istabā / Pie vērpjamiem ratiņiem / Sēž darbīgas, jaunas meitas – / Cik cītīgi tās vērpj un auž, / Lai sagatavotu līgavas pūru! / Un pie stellēm sēž māte; / Dziesma pēc dziesmas skan pulciņā, / Un, lai kur es mestu skatu, / Tās sniedz man savas dziesmotās vēstis! / Šo dziesmu īsteni svaigu atbalsi / Jums piedāvā mana mazā grāmatiņa.*⁴⁸

Protams, šis K. K. Ulmaņa priekšvārds ilustrē agrārā dzīvesveida romantizēšanu un kultūras artefaktu fetišizāciju, kas bija raksturīga lielākajai daļai no 19. gadsimta Eiropas koloniālajās lielvalstīs tapušās literatūras.⁴⁹ Tomēr viņa dzejoli mēs atrodam arī tautasdziesmu patiesās estētiskās vērtības koncepciju, kas, pēc K. Dālhauza atziņas, raksturo pašu vācu romantiskās domas būtību. J. G. Herdera un viņa līdzgaitnieku veiktā tautasdziesmu vākšana 18. gadsimta beigās, tāpat arī H. G. Nēgeli, J. Ā. P. Šulca u. c. 19. gadsimta vācu koru kustības dalībnieku pievēršanās tautasdziesmu aranžēšanai tika motivēta kā *filantropiska nosliece* un *vietējās sabiedrības izglītošana*, turpretī daudzi vēlākie domātāji nodevās tautasdziesmu vākšanai un dziedāšanai, cenšoties romantiskā aizrautībā rast garīgu vienotību ar *izcili pievilcīgo senatni*, kad šīs dziesmas radušās.⁵⁰ Gan Kārlim Konrādam Ulmanim, gan citiem latviešu tautas kultūras pētniekiem – vācbaltiešiem – *izcili pievilcīgā senatne*, kas bija attēlota latviešu tautasdziesmu tekstos, protams, palika neaizsniedzama. Vienlaikus gadsimta otrajā pusē arvien pieauga to latviešu skaits, kuri tautasdziesmu tekstu mītisko tēlainību interpretēja kā ideālas nākotnes vīziju, ko sabiedrībai kopumā vajadzētu censties īstenot.

Šis jaunās un izteikti latviskās balss iesaistīšanos gadsimta vidus dialogā par latviešu tautasdziesmām noteica kāda apstākļu sakritība; to var izsekot līdz dzimtbūšanas atceļšanai gadsimta sākumā, un latviešu tautai pašai tajā bija relatīvi maza loma. Atšķirībā no Krievijas vidienes, kur nopietna agrārā reforma tika uzsākta vienīgi pēc Aleksandra II nākšanas pie varas 1855. gadā, Baltijas guberņās dzimtbūšanu atcēla laikposmā starp 1816. un 1819. gadu. Tomēr vairumam krievu zemnieku tūlīt pēc brīvīšanas 1861. gadā tika dotas tiesības ņemt īpašumā zemi un apstrādāt to, turpretī Baltijā brīvīšana tika īstenota, nepiešķirot zemniekiem līdzīgas privilēģijas. Pat pēc dzimtbūšanas atceļšanas 1816.–1819. gadā vairums latviešu un igauņu palika saistīti ar saviem agrākajiem kungiem, pateicoties t.s. *corvée* jeb rentes principam. Vienlaikus Baltijas brīvīšanas nosacījumi paredzēja, ka zemes īpašniekiem vāciešiem jānodrošina bijušie dzimtcilvēki ar bezmaksas elementārizglītību, un

⁴⁷ *Vögel sind die Musikanten, / Und in ungebund'ner Freude / Tanzen und ergehen im Walde / Sich die freien Hochzeitsleute; / Bächlein murmelt mit im Chor, / Und am Waldsee rauscht das Rohr. – Turpat, vi.*

⁴⁸ *Doch mich zieht's zum Fischerhäuschen! / Drinnen sitzen an den Rädchen, / In dem wohlwärmten Stübchen, / Fleißigfrische junge Mädchen, / Wie sie emsig drehn und spinnen, / Daß den Brautschatz sie gewinnen! // Und am Webstuhl sitzt die Mutter; / Lied auf Lied klingt in die Runde, / Und von Allem, was ich schaute, / Gaben mir die Lieder Kunde! – / Treuen Nachklang solcher Lieder / Gibt euch frisch mein Büchlein wieder. – Turpat, x.*

⁴⁹ Klasisku šīs problēmas apskatu sk. Edvarda V. Saīda (*Edward W. Said*) darbā *Orientalism* (New York, 1979).

⁵⁰ Sk. K. Dālhauza (*C. Dahlhaus*) pētījumu *Nineteenth-Century Music*, 108. lpp. Par filantropiskām tendencēm, kuras, pēc J. G. Herdera domām, iezīmēja viņa kultūras aktīvista darbu, sk. arī Džeimsa Dž. Šiena (*Sheehan*) *German History*, 201. lpp.

⁵¹ Šajā rindkopā pausto atziņu pamatā ir sekojoši avoti: A. Plakans, *The Latvians*, 81.–87. lpp.; Toivo U. Rauns (*Toivo U. Raun*), *Estonia and the Estonians* (Stanford, 2001), 45.–49. lpp.; *Russia: A History* / ed. Gregory L. Freeze (Oxford and New York, 1997), 171.–180. lpp.; Edvards K. Tādens (*Edvard C. Thaden*), *Russia's Western Borderlands*, 107.–112. un 183.–186. lpp.

⁵² Sk. E. K. Tādēna (*Thaden*) *Russia's Western Borderlands*, 218.–230. lpp.; arī F. Singltona (*Singleton*) *A Short History of Finland*, 78.–81. lpp.

⁵³ Sk. Ježija Lukovska (*Jerzy Lukowski*) un Huberta Zawadzka (*Hubert Zawadzki*) pētījumu *A Concise History of Poland* (Cambridge, 2001), 146.–151. lpp.

⁵⁴ Par latviešu preses aktivitātēm un Pēterburgas slavofilu sabiedrības veikumu sk. E. K. Tādēna (*Thaden*) darbu *The Russian Government // Russification in the Baltic Provinces and Finland* / ed. Edward C. Thaden (35.–39. lpp.) un Andreja Plakana *The Latvians* (220.–226. lpp.).

⁵⁵ Tās igauņu līdzinieks *Perno Postimees* (*Pērnavas Kurjers*) sāka iznākt nākošajā gadā.

⁵⁶ Krišjānis Barons, *Iggaņu tautas dzeesmas // Mājas Viesis*. – 1857 / 18. februāris, 55. lpp.

tādējādi gadsimta vidū Baltijas zemnieku lasīt- un rakstītprasme bija līdzīga kā Rietumeiropas lielākajā daļā. Šī situācija – izglītības nodrošināšana (un rezultātā neliela, bet pastāvīgi augoša latviešu un igauņu inteligences slāņa veidošanās), neradot iespēju ekonomiskam vai sociālam progresam, galu galā izrādījās katastrofāla pašam Baltijas *status quo*.⁵¹

Līdz ar vispārējo Krievijas kultūrdialoga liberalizāciju Aleksandra II valdīšanas laikā dzīve pilnīgi izmainījās visām impērijas rietumrobežas tuvumā mītošajām nekrievu tautām. Somu aktīvisti šajā reformu gaisotnē pirmoreiz skaidri formulēja savu vēlmi gūt kulturālu un ekonomisku autonomiju reformētās impērijas likumdošanas ietvaros.⁵²

Krievijas kontrolētajā Polijā Aleksandra II reformu gaitā tika atcelti daudzi no stingrajiem ierobežojumiem, kas attiecās uz visām kultūras norisēm, publikācijām, kā arī uz augstāko izglītību un bija stājušies spēkā tūlīt pēc 1830.–1831. gada sacelšanās.⁵³ Baltijā divas juridiskās un administratīvās reformas sagatavoja augsni latviešu un igauņu kultūras aktivitātēm: zemniekiem beidzot piešķīra tiesības iegūt īpašumā zemi (un līdz ar to arī nostiprināt ekonomisko stāvokli) un publicēt savus viedokļus bez iepriekšējas saskaņošanas ar vācbaltiešu cenzūru. Ņemot vērā situācijas attīstību, neliela grupa latviešu rakstnieku sāka izglītēt savus baltiešu līdzpilsoņus par sociālajām un politiskajām kustībām gan Krievijas impērijā, gan aiz tās robežām. Daži no viņiem ar vietējo krievu slavofilu aktīvu atbalstu (pēdējie visai rezervēti izturējās pret vācbaltiešu muižniekiem vēl Pētera I laikā piešķirto administratīvo autonomiju) publiski pauda uzskatus par svešas varas – t. i., vāciešu – vēsturisko kundzību.⁵⁴ Bruņojušies ar J. G. Herdera iedvesmoto, vācbaltiešu rakstnieku trijās paaudzēs popularizēto nacionālromantisko ideoloģiju un plašu kultūras artefaktu klāstu, kas ļāva veidot teorijas par kulturāli atšķirīgu nāciju, vairāki latviešu aktīvisti sāka propagandēt idejas, kā dažus vācbaltiešu kultūras programmas aspektus izmantot saviem, tīri latviskiem mērķiem.

Tūlīt pēc cenzūras atslābuma 1856. gadā Rīgā tika laista klajā pirmā latviešu izdotā avīze *Mājas Viesis*.⁵⁵ Jau pēc gada tajā sāka parādīties raksti ar mudinājumiem visiem latviešiem aktīvāk iesaistīties tautas mūzikas vākšanā un saglabāšanā. 1857. gada februārī skolotājs Krišjānis Barons pat ieteica saviem tautiešiem izmantot kā paraugu J. G. Herdera tautadziesmu vākšanas projektu, kas tika realizēti Vācijā 19. gadsimta sākumā. Viņš rakstīja:

*Ikweenai tautai irr stahsti un dseešmas, kas ļauschu widdû zehlušchahs un kā katram tautas lohzeklam peederriga manta mutti no muttes eet un weenumehr daudsinatas tohp. Wišswairak zehlas šchadas dseešmiņas wiņņôs laikôs, kur ļaudis šawâ wallâ wehl weenteesigi ar dabbu beedrojahs, no wiņņas šawus preekus un behdas baudija [...] Wahzu un zittahm tautahm irr dauds tahdu jauku dseešmu šakrahtu, jo mahziti wihri no ļaudim noklausijušchees tahs ussihmeja preekšč tam gahdadami, lai šchi dahrga wezztehwi peemiņņa ne muhscham nesustu. Muhsu tautas dseešmas gan mas wehl eekrahtas un dauds deemschehl ar laiku pawiššam no ļauschu muttehm sudduščhas un aismirstas.*⁵⁶

Sekojojot K. Barona ieteikumam, latviešu presē sāka parādīties regulāri aicinājumi lasītājiem pārrakstīt un sistematizēt savu novadu autentiskos tekstus. Drīz vien sabiedrība tika iepazīstināta ar šo pūliņu rezultātiem: 1860. gadā jaunais kultūras izdevums *Sēta, daba, pasaule* publicēja 135 dziesmu tekstus, kurus bija savākuši lasītāji četros Vidzemes lauku novados.⁵⁷ 1864. gadā slavofilu atbalstītais laikraksts *Pēterburgas Avīzes* publicēja Kurzemes guberņas iedzīvotāju savāktos 46 tautasdziesmu tekstus, kuru fonētiskā transkripcija bija tuva šā reģiona latviešu valodas dialektam.⁵⁸ Trīs gadus vēlāk slavofilu biedrības Maskavā un Pēterburgā sponsorēja tautasdziesmu vākšanas ekspedīcijas impērijas latviešu reģionos; tās vadīja Maskavā dzīvojošais latviešu etnogrāfs Fricis Brīvzemnieks. Šo ekspedīciju ietvaros radītā un Maskavā 1873. gadā publicētā kolekcija sastāvēja no vairāk nekā 1000 dziesmu tekstiem, kas bija pierakstīti kirilicā.⁵⁹

Ievadā izdevuma *Sēta, daba, pasaule* 1860. gada trešajai grāmatai skolotājs Jēkabs Zvaigznīte viens no pirmajiem tiecas raksturot šo tautasdziesmu vākšanu kā projektu ar skaidri izteiktu politisku zemtekstu. Tāpat kā K. Barons, arī J. Zvaigznīte kā paraugu nesējiem latviešu projektiem izceļ Centrāleiropas vāciski runājošo iedzīvotāju iepriekšējo gadu praksi. Vispirms viņš atgādina lasītājiem, ka arī vācu tauta pārcietusi feodālo apspiestību savā zemē. Vienlaikus J. Zvaigznīte apgalvo, ka vācieši pat šajā tumšajā laikā spējuši rast spēku atmiņās par mītisku, laimīgāku pagātni, un tieši šis emocionālais spēks ļāvis viņiem tiekties pēc labākas nākotnes, brīvas no feodālā jūga. Par šo atmiņu saglabāšanas galveno formu J. Zvaigznīte, līdzīgi kā J. G. Herders, uzskata vācu tautas dziesmas. Atsaucoties uz šādu vācu kultūrvēstures traktējumu, J. Zvaigznīte raksta grāmatas priekšvārdā:

Tik lihds ſchee nemeerigi laiki bij stahjuſchees, tik lihds pastahtwigu walstibu bij eetaiſijuſchi, tuhliht arr jaw, lai tehww tehww darbi behrnu behrneem peemiņņā paliktu, wezzi notikkumi nahza tautas behrnu muttē. Tee tikka dseedati un ſlaweti no tehwa us dehlu un no dehla us dehla-dehlu. Wiſſſur, wiſſſur dsirdeja wezzus notikkumus, leelus warenus darbus ſkandinoht. Katra Wahzeeſchu jaunekļa aſſiins ſkrehja ahtraki, katra ſirds puksteja augstaki. Kad par ſchķehpeem un sohbeneem dseedaja, tad ſchķehpu un sohbenu jaunekļam ſaņehmuſcham wezzu tehww darbus apseedoht prahts ar us to dsinnahs, wezzu tehww darbus isdarriht, dehla dehls gribbeja tehww tehweem lihdsinatees. Kahda drohſchiba, kahda ustizziba katram ſirdt nenahza, kad eedomaja un warreja ſazzit: es peederru pee weenas warrenas tautas. Manni tehww tehwi irr warrenus darbus pastrahdajuſchi; kapehz es to paſchu newarru isdarriht? [...] Tā d s e e d a j a Wahzeeſchi, tā d s i h w o j a Wahzeeſchi preekſch 600 un wairak gaddeem.⁶⁰

J. Zvaigznītem bija skaidrs, ko viņa tautiešiem māca vācu piemērs. Vienīgais veids, kā latvieši varēja cerēt atbrīvoties no svešautiešu, šajā gadījumā vācu, kundzības, bija iet to pašu ceļu, ko gājuši vācieši. Viņiem vajadzēja smelt spēku savas tautas kultūras mantojumā un sākt ar tautasdziesmu tradīciju saglabāšanu. Turpinājumā J. Zvaigznīte raksta:

[..] tautas-dseeſmas leela dahrga manta, un ja weena tauta ſcho mantu labbi naw paglabajuſi, tad ta wairs naw tauta ſauzama. [...] Es tik gribbeju praſſiht:

⁵⁷ Jēkabs Zvaigznīte, *Par Latweeſchu tautas-dseeſmahm // Sēta, daba, pasaule*. – 1860 / 3. grāmata, 1.–48. lpp.

⁵⁸ *Suhrineeku dseeſmas // Pēterburgas Avīzes*. – 1864 / 11. jūnijs (24. nr.), pielikuma 46.–48. lpp.

⁵⁹ Fricis Brīvzemnieks, *O narodnoy poezii latſhey: Sbornik antropologicheskikh i etnograficheskikh statey o Rossii i stranakh*, 2 (Maskava, 1873). Par turpmākajām diskusijām sakarā ar latviešu aizsāktajiem centieniem vākt savu tautasdziesmu tekstus un melodijas sk. D. Bulas grāmatu *Dziedātājtauta*, 55.–56. un 101.–106. lpp., un Māras Viksnas rakstu *The History of the Collection of Folklore in Latvia // Humanities and Social Sciences Latvia*, 11 (1996), 85.–101. lpp.

⁶⁰ Jēkabs Zvaigznīte, *Par Latweeſchu tautas-dseeſmahm*, 9.–10. lpp.

⁶¹ Turpat, 11.–12. lpp.

⁶² Džeimss Dž. Šiens (Sheehan), *Nation und Staat*: sk. 35.–37. lpp. (citāts no 35. lpp).

⁶³ Klasisks pētījums par saikni starp lasītprasmi, presi dzimtajā valodā un nacionālās pašapziņas atmodu ir Benedikta Andersona (*Benedict Anderson*) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London, New York, 1991). Sk. arī Ērika Dž. Hobsboma (*Eric J. Hobsbawm*) *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality 2*. izdevumu (Cambridge, 1992), īpaši otro nodaļu.

*Latweeschi, kur juhs šawas tautas dseešmas likkat? Kurrôš kappôš juhs wiņņas aprakkat? Woi jums nebij wihru, ko juhs warretu apdseedah? woi tee nedarrija darbu, ko behrnu-behrni warretu dseešmâš škandinaht? Turraidas kalni, woi jums neweenas atbalšs naw, wezzu laiku notikkumus škandinaht? Daugawa, Gauja, Wente, woi juhs tehwu-tehwu darbu šlawu ar šaweem wiļņeem juhrâ aisnešsat?*⁶¹ J. Zvaigznīte ticēja: ja latviešu tautu izdotos iedvesmot, lai tā sekotu vācu paraugam, saglabājot un smeļot spēku savas kultūras mantojumā, tā varētu tikpat sekmīgi veidot lingvistiski vienotu un politiski dzīvotspējīgu nāciju.

Vēsturnieks Džeimss Dž. Šiens (Sheehan) savā nesen tapušajā pētījumā par 19. gadsimta vācu nacionālisma pirmavotiem uzsver: J. G. Herdera ģēnijs attiecībā uz nacionālo jautājumu izpaudās kā spēja radīt savos lasītājos vācu tautiskuma izjūtu; tādējādi *viņa laikabiedru ilgas pēc vienotības tika apvienotas ar reālo pieredzi* periodā, kad vācu tautai nebija nedz politiskas varas, nedz dialektu vai ieražu vienotības. Pēc Dž. Dž. Šiena domām, pateicoties šiem apstākļiem 19. gadsimta sākumā, J. G. Herdera idejas saglabāja savu vērtību vācu sabiedrībā, un filozofa darbu iedvesmotās kultūras aktivitātes ieguva arvien lielāku politisko rezonansi.⁶²

Uzdrošinos apgalvot, ka situācija J. Cimzes dzimtajā Baltijā bija ļoti līdzīga. Arī pēc lielajām reformām 19. gadsimta 50.–60. gados latviešu zemniecībai nebija politiskas pārstāvniecības un, kā pierāda latviešu tautasdziesmu publikācijas 1864. gada *Pēterburgas Avīzēs*, pat kopīga dialekta. Toties tai bija kopīga literatūra – proti, daudzie tautasdziesmu teksti, kurus vācbaltieši bija vākuši un publicējuši kopš 19. gadsimta sākuma. Turklāt līdz ar impērijas reformām 19. gadsimta 50. gados latviešiem radās izdevība veidot *iedomātu sabiedrību*, kuras locekļi būtu visi dzimtajā valodā lasošie; šādu iespēju Dž. Dž. Šiens, Benedikts Andersons (*Benedict Andeson*), Ēriks Dž. Hobsboms (*Eric J. Hobsbawm*) u. c. nacionālisma vēsturnieki raksturo kā izšķirošu momentu nacionālās pašapziņas attīstībā dažādos 19. gadsimta kontekstos.⁶³

J. Cimzes lielais nopelns, kas izpaužas viņa veidotajā *Dziesmu rotā*, bija spēja saskatīt un izmantot šo unikālo kulturāli politisko apstākļu kopumu. Nesen savāktās latviešu tautasdziesmu melodijas (kopā ar to tradicionālajiem tekstiem) tika harmonizētas atbilstoši luterāņu mācītāju veidotajam Baltijas koru pamatrepertuāram, un līdz ar to J. Cimze apvienoja divas tendences vācbaltiešu kultūras mantojumā. Tika radīta jauna, laikmetīga un tīri latviska kolektīvās izteiksmes forma. Tādējādi *Dziesmu rota* pavērsa pašu vācbaltiešu kultūras misiju pret tās sākotnējo būtību.

Tas irr kauls no manneem kauleem, ta irr meeša no mannahm meešahm: Dziesmu rota un muzikālā identitāte kā divu nacionālo tradīciju sintēze

Iekams *Dziesmu rota* 1872. gadā parādījās Vidzemes guberņas grāmatnīcās, bija publicēta tikai neliela saujiņa latviešu tautasdziesmu melodiju; neviena no tām agrāk nebija aranžēta četrbalsīgiem koriem, kādus luterāņu mācītāji finansēja un veidoja Vidzemes laukos kopš 19. gadsimta 40. gadiem.⁶⁴ Un, lai gan bija izskanējuši aicinājumi Vidzemes un Kurzemes latviešiem pārrakstīt un vākt ne tikai sava novada tautasdziesmu tekstus, bet arī melodijas, J. Cimze paļāvās uz nelielu draugu un bijušo skolnieku pulciņu; tas palīdzēja viņam apkopot melodijas, kuras vēlāk tika harmonizētas un publicētas *Lauka puķēs, Dziesmu rotas* otrajā daļā.⁶⁵ 1871. gadā, paziņojot par drīzumā gaidāmo *Lauka puķu* iznākšanu, J. Cimze tēlaini aprakstīja šo vākšanas procesu: *Newarreja un newarreja atstaht neusņemtas šchahs šihkahs puķķites, kas tā mihliģi un pasemmigi škattahs azzīs. Bija un bija tahs japinn krohnū, lai paleek par ihpašchu rohtu, ar ko Latweešchu dsihwi warretu pušchkoht.*⁶⁶ Turpinājumā viņš izteica cerību, ka šajā daļā ietvertās apdares bez grūtībām iekļausies latviešu zemniecības aktīvajā repertuārā (jo tradicionālo dziedāšanas veidu 19. gadsimta 70. gados jau daudzējādā ziņā bija aizstājusi vācbaltiešu modelim atbilstoša kordziedāšana). Savu nodomu J. Cimze pauda vārdos, kas sasaucās ar J. Zvaigznītes aicinājumu latviešiem apzināt savu vēsturisko kolektīvo identitāti, kas attēlota tautasdziesmu tekstos:

*Latweeti! Šchè nu irr wezzu tehwu weeniga wezzu wezza manta, kas tew rahda, kà wiņņi preezajušchees, kà wiņņi behdajušchees. Wai man nu isdeweēs šcho mehšlōs gulledamu, aismirstu mantu leetâ likt un gohdâ zelt, wai tu to atsihši par šawu ihpašchumu, wai šassiši: tas irr kauls no manneem kauleem, ta irr meeša no mannahm meešahm [..].*⁶⁷

Pirmais skaņdarbs *Lauka puķēs* ir *Rekrūša dziesma*, ko apdarinājis J. S. (viens no nedaudzajiem Vidzemes mūziķiem, kas palīdzēja J. Cimzem aranžēt šajā sējumā publicētās melodijas); tā lielā mērā atklāj izdevumam kopumā raksturīgas iezīmes (sk. 1. ilustrāciju 22. lpp.).

Homofons skaņuraksts, periodiska uzbūve, ierobežots vokālais diapazons un vienkārša harmoniskā valoda iemieso tautisko *cēlās vienkāršības* ideālu, kas izpaužas F. Zilhera, J. F. Reiharta u. c. 19. gadsimta vācu koru kustības pārstāvju mūzikā (sal., piem., ar F. Zilhera *Aennchen von Tharau* Frīdriha Zilhera un Frīdriha Erka veidotajā izlasē *Allgemeines deutsches Commersbuch*; sk. 2. ilustrāciju 23. lpp.).

Zīmīgi tomēr, ka *Rekrūša dziesmas* teksts krasi atšķiras no dievbijīgajām vārmām, kurām labprāt pievērsās vācbaltiešu mācītāji, veidojot savus krājumus no kanoniskā vācu repertuāra: šoreiz ir runa par mīlestību un nenovēršamo šķiršanos no iemīļotās, jo jādodas karā:

*Manas sirds pavēlniece, / drīz es tevi atstāšu. / Bet, lai kur es ietu, / es par tevi domāšu.*⁶⁸

⁶⁴ J. Cauniša un J. Kaktiņa *100 dziesmas un ziņģes ar notēm* (1858) ietver piecas neharmonizētas latviešu tautas melodijas (36.–40. dziesma).

⁶⁵ Par materiālu vākšanā iesaistīto J. Cimzes draugu un skolnieku pulciņu sk. jau pieminēto Dzidras Bērziņas rakstu *Jānis Cimze*, 96.–97. lpp. Vienu no pirmajiem aicinājumiem *Mājas Viesā* lasītājiem – latviešiem – vākt tautas melodijas un sūtīt tās uz Tērbatas (tagadējā Tartu) Skolotāju semināru publicējuši Atis Kronvalds un Frīdrihs Hermanis Lange: sk. rakstu *Luhg-schana* // *Mājas Viesis*. – 1868 / 20. maijs, 167. lpp.

⁶⁶ Jānis Cimze, *Dseešmu rohta jaunekļeem un wihtreem* // *Mājas Viesis*. – 1871 / 1. maijs, 140.–142. lpp. (citāts no 140. lpp.).

⁶⁷ Turpat, 141. lpp.; J. Cimze te citē radišanas mītu no Bībeles (2:23). Dace Bula norāda trīs citus 19. gadsimta nogales latviešu literatūras avotus (to skaitā nav J. Cimzes raksta), kuros šis Bībeles motīvs izmantots, lai raksturotu attiecības starp latviešu tautu un tās tradicionālo mūziku; sk. D. Bulas pētījumu *Dziedātājtauta*, 59.–60. lpp.

⁶⁸ J. Cimze, *Dziesmu rota*, 2. d., 1. lpp. (J. S., *Rekrūšča dseešma*).

1. Rekrūšča dseefma.

1. un 2. tenors.

3. S.

1. Mei-tir mannas dweh'les, drihs tew at-stah = ūchu;
2. Tu bij is-re = dse = ta preetſch mann' dſimmu = fi,
1. un 2. baffe.

3. Bet kad liſ-tens weh = le, tad man ja ais = eet
4. Tur gan ſtroh-tes, loh = des dseed kà bit = ti = tes,
5. Kad es tah-dàs bai = lès tur tad stah = we = ūchu,
6. Tad es pats pee fe = wis to ap = boh = ma = ūchu,
7. Un kad wee = na loh = de mann' pee ſem = mes raus,

to = mehr, lai kur buh = dams tew' pee = min ne = ūchu.
un man no = weh = le = ta, lee = la au = gu = fi.

pret = ti niſ = nam Tur = kam, ſa = was aff'nis leet.
un pa ſtarpahm ſwil = pe bun = gas, pih = pe = res.
ruhſ = tâ nah = wê mih = toht, drau = gus re = dse = ūchu.
taš sinn, wai wehl ſa = wu mih = lo re = dse = ūchu.
buhš mans peh = digš wahrdirſch: tu, tu mans, es tawš.

I

⁶⁹ Sk., piem., Oļģerta Grāvīša pētījumu *Jāzeps Vitols un latviešu tautas dziesma* (Rīga, 1958), 76.–78. lpp.; pretējs uzskats atspoguļots Dz. Bērziņa rakstā *Jānis Cimze*, 102.–109. lpp.

⁷⁰ J. Cimze, *Dziesmu rota*, 2. d., 27.–28. lpp. (J. Cimze, *Dsihwoj' pee kundsiņa*).

Arī pārējās *Lauka puķēs* apkopotās dziesmas aranžējuma komponentu ziņā būtiski neatšķiras. Visa pamatā ir 19. gadsimta sākumam raksturīgais vācu modelis, kuru lietot latviešu zemniekus mudināja un spieda jau kopš K. K. Ulmaņa *Dziesmiņu latviešu bērniem un jaunekļiem* publicēšanas 1845. gadā. Tomēr, kaut arī J. Cimzes krājuma apdaru mūzikā nepārprotami jūtams vācu koru kustības iespaids (un, kā norādījuši padomju laika publicisti, tradicionālās latviešu melodijas acīmredzot pārveidotas, lai piemērotu tās Rietumu tonalitātes prasībām)⁶⁹, tekstu tēlainība un saturs atspoguļo Baltijas guberņu iedzīvotāju – latviešu – specifisko pieredzi. Piemēram, tautasdziesmā *Dzīvoj' pie kundziņa* zemnieks atceras, kā labais kungs viņu katru gadu apdāvinājis, piešķirot cāli, gaili, pīli, cūku, aitu un govi.⁷⁰ Taču cita dziesma šajā krājumā, *Puiši meitas apsūdzēja*, liek noprast, ka tik

2. Aennchen von Tharau.

Mäßig.

Friedr. Silcher.

1. } Aenn=chen von Tha=rau ist, die mir ge=fällt,
Aenn=chen von Tha=rau hat wie=der ihr Herz

sie ist mein Le=ben, mein Gut und mein Geld.
auf mich ge=rich=tet in Lieb' und in Schmerz.

Aenn=chen von Tha=rau, mein Reichthum, mein Gut,

du mei=ne See=le, mein Fleisch und mein Blut!

2. Käm' alles Wetter gleich auf uns zu schlahn, wir sind gesinnt bei einander zu stahn. Krankheit, Verfolgung, Betrübniß und Pein soll unsrer Liebe Verknötigung sein. Aennchen von Tharau ic.

3. Necht als ein Palmenbaum über sich steigt, je mehr ihn Regen und Hagel anfiht: so wird die Lieb' in uns mächtig und groß durch Freud' und Weiden, durch allerlei Noth. Aennchen von Tharau ic.

2.- Frīdrihs Zilhers, Aennchen von Tharau (F. Zilhers /Silcher/, F. Erks /Erk/, Allgemeines deutsches Commersbuch, 17. izdevums, bez gada norādes, 278. lpp.). Reprodukciņa publicēta ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas Mūzikas nodaļas atļauju.

⁷¹ Turpat, 18. lpp. (J. Cimze, *Puišchi meitas apšuhdseja*).

⁷² Turpat, 56.–57. lpp. (J. Cimze, *Wakkar gahja diw' bahliņi*).

⁷³ Turpat, 8. lpp. (A. K., *Tur es dsehru, tur man tihkaks*).

⁷⁴ Turpat, 48.–49. lpp. (J. Cimze, *Es nabags bahra behrns*).

sirsnīgas attiecības starp latviešu zemnieku un vācu kungu bija diezgan neparastas. Runa ir par bargu sodu, kas tika piespriests zemnieku puīšiem par kādu sīku nedarbu:

*Puišchi meitas apšuhdseja / šupurdentem Jelgawâ. // Tohs aidsinna us kuġġehm; / No kuġġehm us Wahzsemmi. // Tur teem likka puppas malt, / Dsirnatw' puššê mugguru.*⁷¹

Dažas dziesmas vēsta par grūtībām, ar kādām bija jācīnās latviešiem, lai izdzīvotu un saglabātu cieņu skarajā ziemē dabā. Piemēram, *Vakar gāja diw' bāliņi* stāsta, kā trīs jaunas māsas izmisīgi meklē savus noslikušos brāļus. Dziesmas beigās viena no māsām piedāvā sevi zvejniekiem apmaiņā pret viņu palīdzību, uzticot savu likteni Laimes mātei:

*Wakkar gahja diw' bahliņi / gar juhrinu spehledami: / šchodeen' nahza trihs mahšņas / gar juhrinu raudadam'. // Ai, juhs juhrras sweineeziņi, / Wai redsejaht muhš' bahliņus? / Ai, Widsemmes seltenites, / Kahdi bija juhš' bahliņ'? // Ai juhs juhrras sweineeziņi, / Tahdi bija muhš bahliņi: / Dseltaneemi mattiņeemi, / Šarkaneemi waidsiņeemi. // Ai, Widsemmes seltenites, / Wiņņ' guļ! juhrras dibbinajê, / Šmiltis wiņņu kaulus bahle, / Uhdens mattus pluddina. // Ak, juhs juhrras sweineeziņi, / Welkat wiņņus mallinajê, / Welkat wiņņus mallinajê, / Rohkat wiņņus šmiltinâs. // Ai, Widsemmes seltenites, / Ko tad juhs mums makšaseeti? / Weenam dohšču linnu kreklu, / Ohtram sihschu nehdsdoziņ'. // Treščam dohšču šaw' rohziņu, / Šawu selta gredseniņu, / Un es patti padohščohs / Pehz laimites likkuma.*⁷²

Citas dziesmas skar luterāņu sabiedrībā gadsimtiem aizliegtās tēmas, piemēram, latviešu zemniekiem it kā piemītošo kāri pēc stiprākiem dzērieniem. Šeit var minēt *Tur es dzēru, tur man tika* A. K. aranžējuma⁷³ (sk. 3. ilustrāciju 25. lpp.).

Vēl vairākas dziesmas J. Cimzes krājumā atspoguļo grūtības, kuras bija jāpārvar latviešiem, lai pielāgotos luterāņu ticības mācībai un rituāliem. Dziesmā *Es nabags bāra bērns* jauneklis stāsta par nespēju rast mierinājumu baznīcas mācībā: *Pee Deewa gribu buht, / Bet newarru peekļuht; / Gar waigu aššaras / Kā sirņu gaudi birst. // Jau ohtru trešču deen' / Šahk swanniht basnizâ; / Jau ļaudis waizaht šahk, / Wai kahdu lihķi raks? / To meitu šchodeen raks, / Kas behdâs nomirruš'. / Laid manni luhkotees, / Kā wiņņa apgehrbta. // Ar baltahm drehbitehm, / Ar mellu deķķiti. / Dohd' aššu nasi, dohd! / Lai pahršchķell mannu šird'. // Lai manna azs neredis, / Lai manna aušs nedsird, / Lai manna aušs nedsird, / Lai manna širds nešahp.*⁷⁴

J. Cimzes *Lauka puķu* centrā ir kora svīta četrās daļās *Jāņa dziesma dažādos meldīnos*. Lai izveidotu šo darbu, viņš aranžēja trīs līgomelodijas – tradicionālās dziesmas, ko dziedāja vasaras saulgriežos – un izveidoja no tām noapaļotu formu ABCA. Šī *Jāņa dziesma* ar raksturīgo piedziedājumu *līgo!* ir ilustrācija melodijas tipam un tekstam, kuru vācu mācītājs Georgs Mancelis 17. gadsimtā apzīmēja kā pagānisku, hēdonisku un pat sātānisku un kuru latviešu luterāņi, skolotāji Juris Caunītis un Jānis Kaktiņš, savā 1858. gada krājumā *100 dziesmas un ziņģes ar notēm* mēģināja pielāgot evaņģēliskiem mērķiem (sk. 4. ilustrāciju 26. lpp.).

6a. Tur es dšehru, tur man tihkajs —

H. A.

1. Tur es dšeh=ru, tur man tih=kajs, tai ma=fa=jē
2. Sarkans al=luš, bal=ta kan=na, dai=la pat=ti

3. Pats es dšeh=ru, pats ma=fa=ju kroh=ga šal=du
4. Pats prez=ze=ju lih=ga=wi=au teh=wam, mah=tei

kroh=dsi=nā. Tur es dšeh=ru, tur man tih=kajs,
nef=še=jia. Sarkans al=luš, bal=ta kan=na,

al=lu=tia'. Pats es dšeh=ru, pats ma=fa=ju
ne=sin=noht. Pats prez=ze=ju lih=ga=wi=au

tai ma=fa=jē kroh=dsi=nā.
dai=la pat=ti nef=še=jia.

kroh=ga šal=du al=lu=tia'.
teh=wam, mah=tei ne=sin=noht.

J. Cimzes *Jāņa dziesmas* teksts atspoguļo tradicionālos Jāņu svinēšanas komponentus: vispirms bungu rīboņa vēsti par ligotāju ierašanos pie vārtiem (pirmā daļa, pirmais pants – *Sit, Jānīti, vara bungas*): *Šitt, Jahniti, warrabungas, / lihgo, lihgo, / wahrtu stabba gallinā – / lihgo, lihgo! // Wiššeeem wahrti appuščkoti, / lihgo, lihgo, / nahburgami nepuščkoti, / lihgo, lihgo! // Jahņa mahte šeeru šehja, / lihgo, lihgo, / dewiņeemi štuhrišcheemi, / lihgo, lihgo!*⁷⁵; seko vārtu izdaiļošana ar smaržīgām ozolu un bērzu meijām (otrā daļa, pirmais pants), kā arī Ligosvētku tradicionālā ēdiena gatavošana – Jāņusiera siešana (ceturtā daļa, pirmais pants).

3. – A. K., *Tur es dzēru, tur man tika* (J. Cimze, *Dziesmu rota*, 2. d., 8. lpp.).
Reprodukcija publicēta ar Misiņa bibliotēkas atļauju.

⁷⁵ Turpat, 86.–89. lpp. (J. Cimze, *Jahņa-dseešma daschādōs meldinōs*).

62. Jāņa-dziesma dažādās mēdiņos.

a.

Mudri.
Wiffi.

3. 3.

1. Sitt, Jāh=ni=ti, war=ra=bun-gaš, lih=go, lih=go,
2. Lai zē=ka=fi Jāh=na mah=te, lih=go, lih=go,
3. Labb' wak=ka=ri, Jāh=na mah=te, lih=go, lih=go,
4. Milt=stu šee=ru ša=šeh=ju=fi, lih=go, lih=go.

wahr=tu stab=ba gal=li=nā, lih=go, lih=go,
lai ša neh=ma Jāh=na behr=nuš, lih=go, lih=go,
wai tu muh=šu gai=di=ju=fi? lih=go, lih=go,
šal=du al=lu dar=ri=ju=fi? lih=go, lih=go,

wahr=tu stab=ba gal=li=nā, lih=go!
lai ša neh=ma Jāh=na behr=nuš, lih=go!
wai tu muh=šu gai=di=ju=fi? lih=go!
šal=du al=lu dar=ri=ju=fi? lih=go!

26

⁷⁶ Par vispārējo vācu dziesmu svētku saturu un politisko nozīmi 19. gadsimtā sk. D. Didinga (*Düding*) pētījumu *Organisierter gesellschaftlicher Nationalismus*.

Par vācbaltiešu dziesmu svētkiem Rīgā un Rēvelē (tagadējā Tallinā) 19. gadsimta otrajā pusē sk. Baibas Jaunslavietes rakstu *Ieskats vācbaltiešu dziesmu svētku vēsturē // Mūzikas akadēmijas raksti*, 3 (Rīga, 2007), 33.–52. lpp., un Ferija Millera rakstu *Baltvācu kordziedāšanas tradīciju pārmantošana // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. – 1990 / A, 44/6, 29.–33. lpp.

⁷⁷ Rihards Tomsons, *Siņas par Latveešchu dseadatajeem un wiņu pirmem wispārigeem dseedaščanas-šwehtkeem*: raksts piemiņas bukletā *Pirmie vispārīgie Latviešu dziedāšanas svētki Rīgā, no 26tā līdz 29tam jūnijam 1873* (Rīga, 1873); sk. 24. lpp.

J. Cimzes *Jāņa dziesmas* partitūra ietverta bukleta 62.–65. lpp, tā ir identiska komponista *Jāņa dziesmai dažādos mēdiņos*, kas publicēta *Dziesmu rotas* 2. daļā, 86.–89. lpp.

Tā nu iznāca, ka J. Cimzes *Jāņa dziesma* piedzīvoja pirmatskaņojumu 1873. gada jūnijā – tikai dažas dienas pēc kārtējiem Ligosvētkiem, Pirmajos Vispārējos latviešu dziesmu svētkos Rīgas Ķeizardārzā. Paši svētki, protams, vēlreiz apliecina, ka latvieši pārņēma 19. gadsimta sākuma vācu nacionālās kustības tradīcijas; svētku repertuāru, līdzīgi kā vācu dziesmu svētkos, kas kopš gadsimtu mijas notika visā Centrālajā un Austrumeiropā, veidoja galvenokārt tautasdziesmu apdares – harmonizācijas.⁷⁶ Vispārējos latviešu dziesmu svētkos 1873. gadā starp 18 laicīga satura darbiem divpadsmit pārstāvēja J. Cimzes *Dziesmu rotu*, un, kā atzīmē svētku piemiņas bukleta autors, visjūsmīgāk tika uzņemta *Jāņa dziesma* ar refrēnu *līgo*.⁷⁷ Divus gadus iepriekš, rakstot *Mājas Viesim*, J. Cimze nepārprotami bija paudis cerību, ka *Dziesmu rotas* iznākšana varētu pavērt iespēju tieši šādiem svētkiem:

*Pee weenas grahmatas turrotees, warrešim jo weeglak weenreis wišši kohpā w e e n u s swehtkus swehtih, tā weenprahtibu, mihlestibu un tautas isplaukšchanu kohpt, un zaur tahdeem augļeem wiššeem parahdiht, ka muhšu dseešmas vairs naw blehņu dseešmas, bet Deewam patihkamas gohda dseešmas, no kurrahm arri Wahzsemme šcho laiku brahļu draudse neatraujahs.*⁷⁸

Dziesmu rotas izdošana 1872. gadā bija tās veidotāja māksliniecisks triumsfs, savukārt šī krājuma apdaru iekļāvums Pirmo Vispārējo latviešu dziesmu svētku repertuārā kļuva par sapņa piepildījumu. Gatavojot *Lauka puķes*, J. Cimzem izdevās iemiesot latviešu dzimstošo nacionālo jūtu izpausmi mūzikas valodā, kuru, kā viņš uzskatīja, pat visskeptiskāk noskaņotie vācbaltieši būtu spiesti respektēt. Publikas atsaucība viņa *Jāņa dziesmai* 1873. gada svētkos nepārprotami liecina, ka klātesošie 11 000 latvieši – Krievijas pavalstnieki – lieliski saprata šā darba zemtekstu.⁷⁹

Gals un sākums: J. Cimzes mantojums un politiskā dialoga rašanās

J. Cimzes *Lauka puķu* publikāciju latviešu prese cildināja nepārprotamā vienprātībā, turpretī pārējais *Dziesmu rotas* materiāls netika uztverts ar līdzīgu entuziasmu.⁸⁰ Jau 1872. gada novembrī Rīgas laikrakstā *Baltijas Vēstnesis* parādījās recenzija, kas izvirzīja dažus provocējošus jautājumus attiecībā uz izdevuma pirmo daļu *Dārza puķes*, kurā J. Cimze bija apkopojis laikmetīgo vācu komponistu kordziesmas ar tekstiem latviešu valodā. Šajā apcerējumā kritiķis ar pseidonīmu *Klmm.* (literāts Kārlis Kalniņš, 1845–1919) jau sākotnēji uzsver, ka atbalsta J. Cimzes uzskatus par nepieciešamību saglabāt un atskaņot latviešu tautas tradicionālās dziesmas. Runājot par *Lauka puķes* publicētajām tautas melodijām, kritiķis atzīmē:

*Šchajās škaņās mehs klaušam šawas tautas šeno likteni, preekus, behdas, gaudas un lihgšmibu. [...] Tauta wiņas zaur dseedašchanu glabaja kā šwehtu mantu un tahs atstahja mums, wiņas manteneekeem.*⁸¹

Kritiķis atbalsta arī J. Cimzes bieži pausto domu, ka tautasdziesmu dziedāšana ir būtiska sabiedrības kultūrizglītības sastāvdaļa:

*Ja dseedašchana ir t a u t a s isglihtošchanas lihdseklis – un wiņa ir wišu šwarigakais tautas gara, širds un prahta daiļotajs – tad gan nahkahs par wiņas selšchanu un augļošchanos ruhpiģi puhletees.*⁸²

Pievēršoties vācu repertuāram J. Cimzes *Dārza puķes* un dažu dziesmu tulkojumiem, raksta autors jautā, kādu labumu latviešu tautai dod vācu kultūrvēstures ievērojamāko personu un notikumu apdziedāšana. Visasākā kritika vērsta pret dažām dziesmām, kuras slavina prūšu ģenerāļa Gebharta Blihera uzvaras karā pret Napoleonu un cildina 1809.–1810. gada Tiroles sacelšanās varoni Andreasu Hoferu:

*Ka tahs dseešmas: 22., 26. un 30. Latweešchu dseešmu starpā usņemtas, par to mums teešcham jabrihnahs. Kadehļ tad Latweešcham Wahzu ģeneralis jausšlawe un wiņa leeliba jaapdseed? Andreaša Hofera, kā dedsiga tehwiņas mihļotaja apdseedašchana buhtu gan aisbildinajama, ja Latweešchu t a u t a i, preekšch kuņas šchahs dseešmas ihpašchi gahdatas, nebuhtu Hofera liktens gluschi swešchs.*⁸³

⁷⁸ J. Cimze, *Dseešmu rohta jauneklēm un wihreem* // *Mājas Viesis*. – 1871 / 1. maijs, 140.–142. lpp. (citāts no 142. lpp.).

⁷⁹ Šo skaitli, kas acīmredzot izriet no pārdoto biļešu skaita, min Rihards Tomsons: sk. *Siņas par Latweešchu dseedatajeem un wiņu pirmēem wis-pahriģeem dseedašchanas-šwehtkeem*.

⁸⁰ Detalizētu ieskatu pirmavotos, kas atspoguļo laikposmā līdz 1879. gadam vērojamo reakciju uz Jāņa Cimzes darbu, sniedz Padomju Savienībā publicētais, bet no marksisma ļeņinisma ideoloģijas relatīvi neatkarīgais Vizbulites Bērziņas pētījums *Tautas muzikālā atmoda latviešu publicistu skatījumā* (Rīga, 1983), 56.–91. lpp.

⁸¹ Klmm., *Dseešmas un dseedašchana* // *Baltijas Vēstnesis*. – 1872 / 15. novembris, 365.–366. lpp. (citāts no 365. lpp.).

⁸² Turpat, 366. lpp.

⁸³ Turpat, 366. lpp.

⁸⁴ Turpat, 366. lpp.

⁸⁵ J. Cimze, *Par dseešmu šijašchanu* // Mājas Viesis. – 1873 / 27. janvāris, 29.–30. lpp. (citāts no 30. lpp.).

⁸⁶ Turpat, 30. lpp.

⁸⁷ Klīn., *Par dseešmu šijašchanu* // Baltijas Vēstnesis. – 1873 / 21. februāris, 55.–56. lpp. (citāts no 56. lpp.).

Visbeidzot, kritiķis atzīmē: *Šchè mums nahk prahtâ, ko reis wezs wihrs teiza: "Dseed ko dseed, bet dseed alasch kas der dseedah" .⁸⁴*

Nākošā gada janvārī publicētajā rakstā J. Cimze atbild uz K. Kalniņa pārmetumiem. Viņš uzsver, ka iepazīt pasauli, kas atrodas aiz Baltijas guberņu robežām, lai tā būtu Vācija vai kāda cita valsts, ir būtiski katra latvieša izglītūbai; bez tam J. Cimze paziņo, ka viņa lēmumu ietvert *Dziesmu rotā* dziesmas, kas radušās ārpus Baltijas, visiem latviešu iedzīvotājiem vajadzētu drīzāk apsveikt, nevis nožēlot. Novedot sava kritiķa argumentus līdz loģiskai konsekvencei, J. Cimze raksta: *Pehz Klīn. k. rehķina mums nepeenahkabs muhšu behrneem ne par Mohsu stahstiht, ne par Abraāmu, jo tee nebija Latweešchi, bet – schihdi.⁸⁵*

Ar to vien J. Cimze neapmierinās, un raksts krājuma aizstāvībai kļūst jūtami dogmatisks: autors izmanto kritiķa izvīrītus jautājumus, lai kvēli aizstāvētu kosmopolītiski intelektuālo orientāciju, kuru, viņaprāt, vajadzētu pieņemt visai latviešu sabiedrībai, ja tā cer kļūt par modernu, kulturāli (ja ne politiski) dzīvotspējīgu nāciju. Vēl vairāk, J. Cimze cenšas brīdināt lasītājus par briesmām, kas piemīt kultūras izolācijai (to, pēc viņa domām, propagandē *Dziesmu rotas* kritiķis):

Dsimtibas laikôs Latweešchi tik dsiļli bija krittūšchi šawâ apsinnašchanâ par z i l w e k u n t a u t u laizigu w e h r t i b u, ka dsiļlaki wairs newarreja. [..] Taggad no šcha dsiļļa grahwa israhpušchees, Latweešchi šahk staigaht pa zeetu zeļļu un šawas tautas behrnus zeeniht, un mahzitaļus ihpašchi no šawejeem zelt. Bet k a t r a m zellam irr abbejâs puššês g r a h w j i, un daschu reis dsiļlas behres, ja zelšch pats irr augsts. Lai nekriht nu ohtrâ puššê atkal grahwî, un tas notiks, ja Latweešchi šew pašchus ween šahks laisiht un butšchoht, šwešchu tautu wihrus un šwešchu tautu augstaku buhšchanu un kulturu atbihdidami un nizzinadami.⁸⁶

Tomēr, lai cik dedzīgi J. Cimze aizstāvēja savu *Dziesmu rotu* un šī krājuma iezīmēto latviešu kosmopolītisma vīziju, viņa retoriskā stratēģija atdūrās pret ne mazāk iedarbīgiem kritiķa argumentiem; K. Kalniņa atbildes J. Cimzem ievadīja kritiku, kas turpmākajos gados tika adresēta komponistam un viņa darbam, turklāt kļuva arvien asāka. Vēršoties tieši pie J. Cimzes, K. Kalniņš rakstīja sekojoši:

Juhs šakat: "Dseedoht jau neapdseed ne Wahzeešcha, ne Wahzeetibas, bet zilweka leelus darbus" u. t. pr. Kad nu es pehz Juhšu konsekwenzes tahļak eetu, tad es tà špreestu: Blüchera dsesma mums ir; naw jaļauņojahs, kad tagad tahds Latwoju dehls pahrtulko "Prinz Eugen der edle Ritter" un Latweešchi dseed šcho dseešmu, nu! aibildinadamees, ka wiņeem zitu jeb labaku naw. Ešam šcho dseešmu isdseedajušchees un wiņu apnikušchi, tad ķeršimees atkal pee "Was ist des Deutschen Vaterlands" pahrtulkošchanas; tad pahrtulkošim un dseedāšim "Deutschland ist mein Vaterland" un "Es geht ein Ruf wie Donnerhall".⁸⁷

Vārdu apmaiņa starp J. Cimzi un K. Kalniņu līdz ar to beidzās, tomēr kritiķa skartās problēmas arvien biežāk turpināja tirdīt komponistu turpmākajos gados. 1873. gada jūnijā, mielastā par godu tiem pašiem Vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem, kas bija J. Cimzes kā komponista un kultūras aktīvista lielākais triumsfs, viņš saņēma skarbus vārdus no skolotāja un polemika Ata Kronvalda, jo, pēc pēdējā domām, pauda

pārāk labvēlīgu attieksmi pret vācbaltiešu sabiedrību un tās institūcijām. Kā atceras viens no viesiem, J. Cimze savā oficiālajā uzrunā *salīdzināja latviešu tautu ar to māsu, kuŗai "trejādi bāleniņi" "kala pūru", un vienu no tiem "bāleniņiem" ar "vācu skolām", otru ar Baltijas muižniecību un trešo laikam ar Rīgas pilsētu.*⁸⁸

Lai cik daudz patiesības būtu šajos J. Cimzes izteikumos un lai kā latviešu aktīvistu, organizējot dziesmu svētkus, būtu balstījušies uz vācbaltiešu sabiedrības paraugu un tās biedru atbalstu, šāds apgalvojums izsauca vairāku goda mielasta viesu nepatiku, kaut arī daži no viņiem paši mēģināja veidot kultūras dialogu, kas ļoti strauji politizējās. A. Kronvalds vienkārši nespēja mierīgi noklausīties J. Cimzes replikas. Uztājoties ārpus kārtas, viņš apvainoja J. Cimzi par tādu nopelnu piedēvēšanu vācu sabiedrībai, kuri, pēc A. Kronvalda domām, pilnībā pienākas latviešiem. Viņš arī paziņoja, ka latviešiem izdevies saglabāt savu tautasdziesmu mantojumu cauri vācbaltiešu apspiestības gadsimtiem. Vēl vairāk, novērtējot svētku organizāciju, A. Kronvalds uzsvēra, ka pateicība pienākas jaundibinātajai Rīgas Latviešu biedrībai, nevis vācu muižniecībai, kas negribīgi deva atļauju šā pasākuma norisei. Viens no šīs vārdu pārmaiņas lieciniekiem atminas, ka A. Kronvalds teicis:

*Cimze nepareizi piešķīris vācu skolām to nopelnu, ka tagad "Rīga dimd" no latviešu dziesmām,⁸⁹ jo vācu skolas pastāvoņi ilgus laikus, bet neesot izaudzējušas nevienu tādu latvju tautas svētku, tāpēc īstais gods piekrīt latviešu mātēm, Rīgas latviešu biedrībai un pār visu kopā latviešu tautas garam, ko katrs bērns iezīdis no mātes krūtīm un saņēmis ar pirmām vārdu skaņām no viņu lūpām – savas tautas valodā. Šis tautas gars pastāvējis tik varens un spēcīgs, ka pat seši simti gadus gaŗais verdzības laiks nevarējis viņa pavīsam nospīest. Viņš palicis dzīvs caur visiem grūtiem kalpošanas laikiem un tagad, brīvības saules siltumā, rādot savu nenomākto spēku ar atjaunotu spirtumu, ka dziedātājiem un dziedātājām bijis iespējams tik dedzīgi un ar tik košām sekmēm sarīkoties uz šiem dziesmu svētkiem. Šis nemirstīgais tautas gars sākot nu dzīvot no jauna latviešu sirdīs un esot īstenais viņu sapulcinātājs uz šiem dižēniem svētkiem. Viņš skanot iz mūsu tautas dziesmām, iz šā mūžīgi nemirstošā tautas gara avota.*⁹⁰

Noklausījies A. Kronvalda pārmetumus, J. Cimze atstāja zāli un pasākumu, kas bija sarīkots galvenokārt viņam par godu.⁹¹

Turpmākajos gados pretrunas, kas apvija J. Cimzi un viņa darbu, kļuva arvien dziļākas. *Dziesmu rotas* trešo daļu (1874) – latviešu tautasdziesmu apdaru otro krājumu – latviešu presē asi kritizēja Sanktpēterburgā dzīvojošais Baumaņu Kārlis. Viņš nosodīja krājuma sastādītāja nespēju *kritiski* atlasīt tautasdziesmu melodijas. Pēc šī autora domām, J. Cimze kļūdaini attēlojis latviešu kultūras mantojumu, jo ietvēris savā krājumā daudzas vācu un krievu izcelsmes tautasdziesmas, kā arī vairākas samērā jaunas populāras dziesmas. Baumaņu Kārlis apgalvoja, ka starp 125 dziesmām J. Cimzes krājumā spējis viennozīmīgi saskatīt tikai divas īstas latviešu tautas melodijas.⁹² Viņaprāt, J. Cimzes metodoloģiskās kļūdas stipri pārsniedza tīri etnogrāfiska pētījuma robežas. Baumaņu Kārlis to uztvēra drīzāk kā latviešu tautas kulturālās integritātes nodevību.

⁸⁸ Matīss Kaudzīte, *Atmiņas no "tautiskā laikmeta" un viņa aizgājušiem darbiniekiem*, 1 (Cēsis un Rīga, 1924), 238. lpp.

⁸⁹ Šeit A. Kronvalds – vai arī liecinieks M. Kaudzīte – šķiet, rotaļājas ar latviešu tautasdziesmas *Rīga dimd* nosaukumu; J. Cimzes apdare tika atskaņota 1873. gada dziesmu svētkos.

⁹⁰ M. Kaudzīte, *Atmiņas no "tautiskā laikmeta" un viņa aizgājušiem darbiniekiem*, 237. lpp.

⁹¹ Turpat, 239. lpp.

⁹² Baumaņu Kārlis, *Dzeesmu rota jaunekļiem un vīhreem. Trešā daļa. Lauka puķes // Baltijas Vēstnesis*. – 1874 / 30. oktobris, 343.–345. lpp. (sk. 344. lpp.).

*Juhs pašchi, zeenigs Zimses k., ar šaweem pašcha wardeem Latw. t. dseešmas, iten meldijas (= musikas dwehšeli), atsihstat par dahrgu, miħļu, jauku un wezu šentehwu mantu; bet kad nu Juhšu krahjuma meldijas šchķirtos kreewiškās, wahziškas un nesin zik ziškās – kas turklaht nemahksligi šalašitas – kà tad pahr tahm špreest?*⁹³

Noslēgumā jāsecina: lai kā mēs vērtētu 19. gadsimtam tik raksturīgos mēģinājumus noteikt tautas kultūras artefaktu autentiskumu (Baumaņu Kārlis) vai kultūras iniciatīvas etnisko tīrību (A. Kronvalds), svarīgākais J. Cimzes mantojuma aspekts ir sekojošs: Krievijas [impērijas] latviešu vidē viņa veikums rosināja aktīvas diskusijas par šīm problēmām. Atsaucoties uz J. Cimzes *Dziesmu rotu*, latviešu tauta pirmo reizi sāka diskutēt, kas ir un kas nav latviešu nācija, – un viņa darbā atrada atbildes uz abiem jautājumiem. Tautasdziesmu tekstos un melodijās, kas publicētas J. Cimzes *Lauka puķēs*, komponista laikabiedri atpazīna paši sevi kā sabiedrības locekļus, kurus vieno kopīga vēsture, kopīga valoda un vēsturiski noteikts paražu kopums – kā *dziedātājtautu*, kuras tēls līdz pat šai dienai turpina pastāvēt latviešu tautas cīņā par pašnoteikšanos. Vienlaikus vācu tēmas, kam J. Cimze pievērsās *Dārza puķēs*, krievu un vācu melodijas, kuras komponists bija nepiesardzīgi ietvēris sava krājuma trešajā daļā, un pati J. Cimzes personība (jaunā aktīvistu paaudze viņu uztvēra kā pusvācieti – *halbdeutsch*, latvieti ģermanofilu) – tas viss lika laikabiedriem mācīties izprast savus atšķirīgos tautasbrāļus.

* * *

Paldies Annegretai Fauzerei (*Annegret Fauser*), Guntim Šmidhenam, Mārtiņam Boiko un Silvio dos Santosam (*Silvio dos Santos*) par viņu vērtīgajiem ieteikumiem, izvērtējot šā raksta sākotnējo versiju; gribētu pateikties arī Misiņa bibliotēkas darbiniekiem, kuri man laipni palīdzēja atrast nepieciešamos materiālus, un Dienvidkarolīnas universitātes Pētniecības fondam, kas projektu atbalstīja finansiāli.